

Investeringsadfærden blandt danske svineproducenter

Olsen, Jacob Vesterlund

Publication date:
2008

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Olsen, J. V. (2008). *Investeringsadfærden blandt danske svineproducenter*. Fødevareøkonomisk Institut, Københavns Universitet. IFRO Working Paper Bind 2008 Nr. 9

Investeringsadfærden blandt danske svineproducenter

Fødevareøkonomisk Institut (FOI)

Working Paper 2008/9

Investeringsadfærden blandt danske svineproducenter

Jakob Vesterlund Olsen

JVO@landscentret.dk

Abstract

The investment behavior of Danish farmers is the focus of the survey presented in this report. A mail survey is used to assemble a unique dataset of 264 Danish farmers' statements concerning investment behavior. The survey response rate is 66 percent where 59 percent of the responders have answered all questions. The selection of farmers was done in a stratified selection with a slight overrepresentation of the larger farms. The report describes the framework in which the farmers operate followed by a description of the farms in terms of arable land and total production etc. Lessons learned from the responses are farmers investing in an economically rational sense. That is, they emphasize the economic returns on the investments and other returns which can have an effect on the long term profitability of the investment. They are satisfied with the way they have completed the investments made in the period from 2003-2006 and they have not had any major barriers to making the investments. Views on the capacity utilization are presented in the last part of the report. All the results are presented in tables and they are not analyzed statistically.

ISBN 978-87-92087-66-9 (on-line, Investeringsadfærden blandt danske svineproducenter)

Indholdsfortegnelse

Forord	5
1. Indledning	6
1.1. Rammevilkår	7
1.2. Baggrund for projektet	11
1.3. Indsamlingsproceduren.....	14
1.4. Spørgeskemaets struktur.....	15
2. Beskrivelse af data	17
2.1. Fremtidige investeringer.....	19
3. Såvel økonomiske som ikke-økonomiske mål indgår i landmandens investeringsplanlægning.....	22
4. Synergimuligheder er afgørende for landmændenes opfattelse af, hvor attraktiv en investering er.....	26
5. Psykologiske perceptionsfaktorer påvirker landmandens investeringsbeslutninger	29
6. Mulighederne for finansiering af en investering påvirker investeringsincitamentene.....	37
7. Etablering af store investeringer i animalsk produktion kan ses som en kontraktteoretisk økonomisk problemstilling.....	39
7.1. Investeringer i nye stalde.....	41
8. Landmænds valg af bygge- og indkøringsstrategi afhænger af psykologiske egenskaber hos den enkelte	43
9. Udgangsbetingelserne er afgørende for etablerings- og indkøringsforløbet ved gennemførelsen af nye anlægsinvesteringer.....	46
10. Evnen til at identificere og kombinere ledige ressourcer er afgørende for kapacitetsudnyttelsen	49
11. Kapacitetsudnyttelsen vil afhænge af virksomhedsorganisering og – størrelse ...	51

12. Den humane kapital og anden immateriel kapital vil have betydning for investeringens udnyttelse	53
Litteraturliste	55
Appendiks: Tabeller	56
Kapitel 2.....	56
Kapitel 3.....	57
Kapitel 4.....	58
Kapitel 9.....	60
Kapitel 11.....	60

Forord

Dette Working Paper beskriver de umiddelbare resultater af en spørgeskemaundersøgelse om danske landmænds investeringsadfærd i perioden 2003 til 2006. Undersøgelsen er gennemført fra januar til marts 2008.

Interesserede læsere, som ønsker yderligere oplysninger omkring udarbejdelsen af spørgeskemaet henvises til Olsen (2008), som beskriver udarbejdelsen af spørgeskemaet, og udvalgte dele af den spørgeskemateori, som er benyttet i den forbindelse.

Spørgeskemaet er gennemført i et ErhvervsPhD-projekt med arbejdstitlen: "Investeringsstyring i landbruget – modellering af adfærd og incitament", som løber fra 2007 til 2010. Projektet ejes af Dansk Landbrugsrådgivning, Landscentret, men gennemføres i tæt samarbejde med Fødevareøkonomisk Institut og med hjælp fra Institut for Økonomi, Århus Universitet.

Forfatteren vil gerne takke alle landmændene, som deltog i denne undersøgelse. Jeg takker ligeledes Mogens Lund, Johannes Råballe, Torben Wiborg og Stine Hjarnø Jørgensen for deres bidrag til forbedring af spørgeskema samt deres gennemlæsning af udkastet til denne rapport. Jeg er især meget taknemmelig for Lene Sørigs hjælp, som gjorde det muligt at udforme spørgeskemaet således, at det kunne udfyldes elektronisk.

ErhvervsPhD-studerende Jakob Vesterlund Olsen har udarbejdet Working Paperet.

Mogens Lund
Afdeling for Produktion og Teknologi
Fødevareøkonomisk Institut
København, juni 2008

1. Indledning

I denne publikation beskrives datamaterialet, som er blevet indsamlet til projektet: ”Investeringsstyring i landbruget – modellering af adfærd og incitament”. Projektet er et ErhvervsPhD- projekt, som hører under Dansk Landbrugsrådgivning, Landscentret Afdeling for Virksomhedsstrategi og -ledelse, hvor der er også er deltagelse af Københavns Universitet, Fødevareøkonomisk Institut og Århus Universitet, Institut for Økonomi

Første del af publikationen er baggrund for projektet. Herefter anden del beskriver dataindsamlingsproceduren herunder kort hvordan bedrifterne i undersøgelsen er blevet valgt ud. I denne del beskrives også spørgeskemastrukturen. For en nærmere beskrivelse af tilblivelsen af spørgeskemaet henvises til arbejdsrapporten som forventes publiceres i 2008. I denne publikation finder du også selve spørgeskemaet. Tredje del af publikationen er beskrivende statistik af indholdet i datamaterialet. Tabellerne er taget med på baggrund af min vurdering af relevans i forhold til formålet med projektet. Nogle tabeller er henlagt til appendiks, da de er mere detaljerede end tabellerne i hovedteksten.

Investeringsadfærden i dansk landbrug er et emne, som er blevet beskrevet i en kontekst af beslutningstagning af (Jacobsen, 1994). Formålet med den undersøgelse var at afsløre, hvordan landmænd træffer beslutninger om køb af indsatsfaktorer og om investeringer i landbruget. Beslutningsprocessen i forbindelse med større investeringer er i den forbindelse blevet undersøgt, hvorimod selve investeringsadfærden og investeringsincitamenterne ikke er blevet undersøgt som et selvstændigt emne.

Der bliver investeret kraftigt i dansk landbrug. Fødevareøkonomisk Instituts regnskabsstatistik (Fødevareøkonomisk Institut, 2007) angiver en gennemsnitlig investering pr. bedrift på 1,11 millioner kr. pr. år på i alt 38.000 bedrifter¹. Der er dermed samlet investeret for 42 mia. kr. i 2006, hvilket er en kraftig stigning i forhold til tidligere år og en fordobling i forhold til 2002, hvor de samlede investeringer i landbruget var 21 mia. kr.

Investeringerne i landbrugsaktiver var 14 henholdsvis 25 mia. kr. i 2002 og 2006. Disse massive investeringer dækker over både reinvesteringer og nyinvesteringer. I

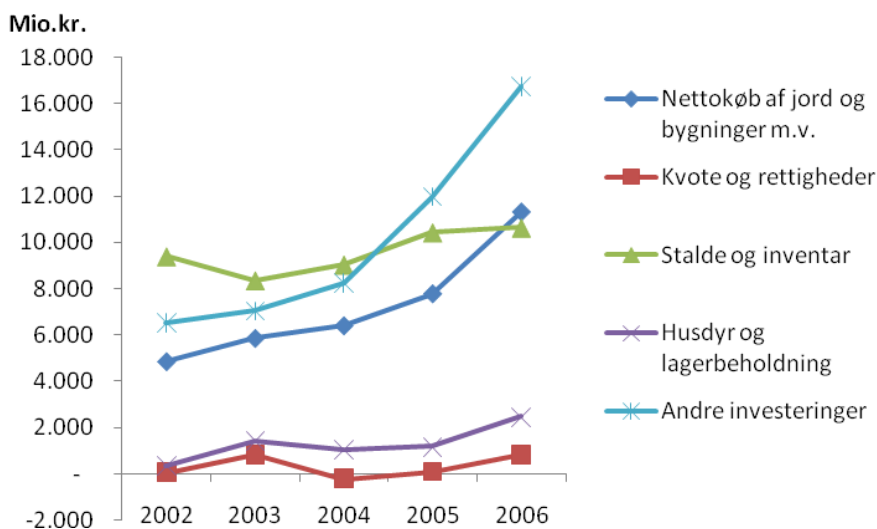
¹ 38.000 bedrifter i Danmark er summen af alle heltids og deltidsbedrifter indenfor alle landbrugets driftsgrene. I undersøgelsen er det heltidsbedrifter med svineproduktion som indgår.

2002 var en tredjedel af investeringerne i landbrugsaktiver nettokøb af jord og bygninger, mens det i 2006 udgjorde halvdelen af landbrugsinvesteringerne. Som det kan ses i figur 1, er der en kraftig stigning i investeringerne i jord og bygninger, ligesom investeringer i aktiver, som ikke har med bedriftens landbrugsaktiviteter at gøre, er steget kraftigt.

Investeringerne, som ikke er investeringer i landbrugsaktiver er investeringer i vindmøller, aktier, beboelsesejendomme samt andre private investeringer. For de mindre bedrifter udgør ikke landbrugsmæssige investeringer en større andel af investeringssummen end de gør for de store bedrifter. For bedrifterne, som indgår i undersøgelsen i denne publikation udgør de ikke-landbrugsmæssige investeringer kun 8 procent af de samlede investeringer for 2006.

Figur 1. Investeringerne i landbruget fra 2002 til 2006

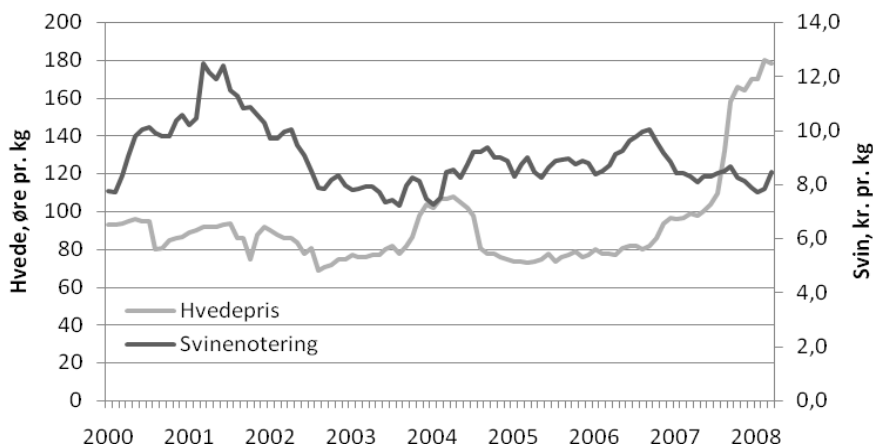
Kilde: Fødevareøkonomisk Institut 2007.

1.1. Rammevilkår

For at sætte svarene fra spørgeskemaundersøgelsen i perspektiv gives først en kort status for rammevilkårene for svineproducenterne. En af de vigtigste parametre for økonomien i svineproduktionen er noteringen for slagtesvin. (prisen for smågrise er afledt af noteringen for slagtesvin). Priserne har historisk svinget ret meget, hvilket

også gjorde sig gældende i denne periode. Normalt har foderpriserne til gengæld ligget relativt stabilt. Dette blev dog ændret i løbet af 2007, da kornpriserne og dermed foderpriserne steg kraftigt. I figur 2 ses både noteringen for slagtesvin og prisen for hvede. I de perioder, hvor differencen mellem noteringen og hvedepriisen er størst, er der en god økonomi i svineproduktionen.

Figur 2. Slagtesvinenotering og hvedepriisen for perioden 2000 til 2007

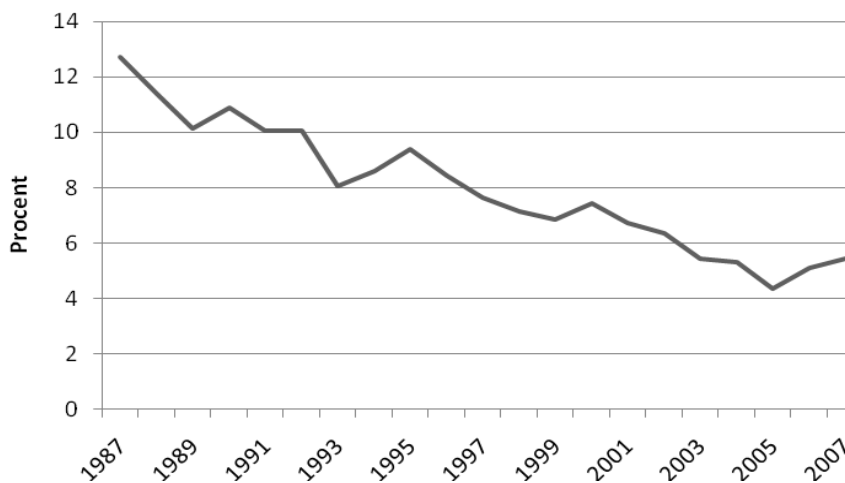
Kilde: Egen tilvirkning efter www.FarmtalOnline.dk, Dansk Landbrugsrådgivning, Landscentret.

I 2001 var der rigtig gode økonomiske rammevilkår i svineproduktionen. Den periode, hvor der bliver spurgt til investeringerne (2003-2006) starter med dårlige økonomiske betingelser og slutter med fornuftige betingelser for svineproduktionen. Da spørgeskemaundersøgelsen blev gennemført primo 2008 så de økonomiske rammebetingelser lidt ringere ud end ultimo 2007, som i forvejen var katastrofale. Dette kan have indflydelse på svarene, der blev afgivet i spørgeskemaundersøgelsen. Det kan både have indflydelse på svarprocenten, og det kan have indflydelse på, hvor optimistiske landmændene er i forhold til en fremtid med god økonomi i svineproduktionen. Det er primært forholdene omkring fremtiden, som forventes at kunne være påvirket af rammebetingelserne på det tidspunkt.

Nu er de enkelte års udsving i priserne på svin og foder ikke de eneste, der spiller ind på investeringslysten i svineproduktionen. Renterne har også en betydning for, hvor attraktivt det er at låne penge til investeringer. Figur 3 viser den effektive rente for det

30-årige fastforrentede obligationslån. Figuren viser, at der var stødt faldende renter ind til 2005, hvorefter renten begyndte at stige igen.

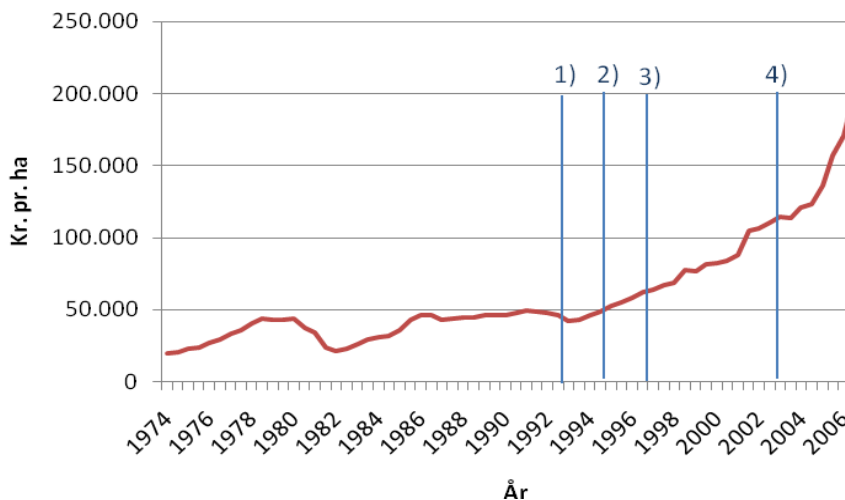
Figur 3. Årsgennemsnit for den fastforrentede 30-årige obligationsrente

Kilde: Egen tilvirkning efter Nationalbankens statistikdatabase.

Jorden er som produktionsgrundlag nødvendig for landbrugsproduktionen, som kilde til at sikre foderforsyningen. Jorden er samtidig en knap ressource, som der indenlands bliver mindre af i takt med inddragelse af landbrugsjord til byudvikling, infrastruktur mv. Jorden har historisk været rimelig værdifast. I flere perioder indenfor de seneste 30 år er den steget kraftigt, ikke mindst i de seneste 15 år. Den stigende jordpris har forårsaget store stigninger i egenkapitalen på danske landbrug i perioden fra 1993 til i dag. Figur 4 viser jordprisen i løbende priser fra 1974 til 2007.

Figur 4. Jordprisen i løbende priser

Kilde: Dansk Landbrugsrådgivning, Landscentret baseret på tal fra Skat.

Bekendtgørelsen om erhvervsmæssigt dyrehold, husdyrgødning, ensilage mv. trådte i kraft 1. januar 1993 markeret med 1) i figur 4 (Miljøministeriet, 1993). Denne bekendtgørelse kobler husdyrhold og jordtilliggende således, at der er en øvre grænse for, hvor mange husdyr man må have i forhold til arealet, der er til rådighed til udbringning af husdyrgødning. Bekendtgørelse om husdyrhold og arealkrav for landbrugsejendomme trådte i kraft 1. januar 1995, hvilket er markeret med 2) i figur 4. I den bekendtgørelse er der regler for, hvor stor en andel af udbringningsarealet man som husdyrholder selv skal eje, det såkaldte arealkrav. Disse to bekendtgørelser kan have indflydelse på jordprisen, da der med deres ikrafttræden kom yderligere incitamenter til at eje jord.

I 1997 blev rentetilpasningslån indført, markeret med 3) i figur 4, som er baseret på de korte renter, og som har en lavere rente end de traditionelle fast-forrentede 30-årige lån. I 2003 blev der mulighed for afdragsfrihed på lån, hvilket er markeret med 4) i figur 4. Dette kan have haft en effekt på jordpriserne. Indførelsen af alle fire faktorer skete i begyndelsen af perioder med store prisstigninger.

Når investeringerne i landbruget analyseres er det vigtigt at have udviklingen i jordpriser in mente, da jordprisudviklingen sandsynligvis spiller en central rolle i landmandens vurdering af investeringsalternativerne.

Når de samlede rammevilkår for svineproduktionen vurderes, giver det et billede af en sektor, hvor indtjeningen fra svineproduktionen er svingende, mens jordpriserne stiger i takt med at renten falder. Omvendt er spørgeskemaundersøgelsen gennemført i en periode, hvor bytteforholdet mellem svinekød og svinefoder er historisk dårlig.

1.2. Baggrund for projektet

Investeringsprocessen kan deles op i tre dele som hænger sammen, men som i mange tilfælde bliver vurderet individuelt. Faserne betegnes i denne publikation som investeringsplanlægning, investeringens gennemførelse og endelig kapacitetsudnyttelsen. I projektet er der formuleret hypoteser omkring landmændenes investeringsadfærd. Det er de hypoteser, som denne undersøgelse gerne skal give et svar på. Indholdet i denne publikation er derfor bygget op omkring hypoteserne.

Formål

Formålet med projektet er at få belyst, hvordan investeringsprocessen forløber, og bidrage til at forbedre processen. Bidragene skal være virkelighedsnære, men samtidig teoretisk velunderbyggede.

Praksisafdækning

Inden der træffes beslutning om at foretage en investering er landmanden igennem en proces, hvor han erkender et behov for forandring, med andre ord har han nogle incitamenter til at investere. Når disse incitamenter bliver store nok bevæger han sig ind i en egentlig investeringsplanlægning. Incitamenterne kan være mange, men fælles for dem alle er, at landmanden får opfyldt (nogle af) sine mål ved at foretage investeringen. I projektet undersøges landmændenes incitamenter, og litteraturen konfronteres med incitamenterne, for at undersøge opbakningen til at inddrage de incitamenter i vurderingen af investeringen.

Incitamenterne kan opdeles i fire grupper:

1. Forbedret driftsøkonomi
2. Udviklingen i scrapværdien på investeringen
3. Opfyldelse af ikke-økonomiske præferencer
4. Irrationelle incitamenter

Der er indenfor alle fire incitamenter behov for undersøgelse af, hvad det er, der motiverer landmanden til at investere. Hypotesen er, at det er nogle af de nedenstående incitamenter, landmændene har til at investere.

1. Ved investeringer vil en forbedret driftsøkonomi være en vigtig faktor til at foretage investeringen. Eksempler på de bidrag er:
  - a. Den direkte produktionsøkonomiske effekt ved at investere i aktivet
  - b. Synergier i forhold til den eksisterende produktion (beskrevet i kapitel 4)
  - c. Kapacitetsudnyttelsen forbedres, som følge af investeringen (beskrevet i kapitel 10-12)
2. Stigende værdi på aktivet kan også være et incitament til at investere, fx:
  - a. Investering i jord, med en forventning om at jorden stiger i værdi
  - b. Investering i aktier i samme forventning
  - c. Gensalgsværdien på en maskine kan have afgørende indflydelse på incitamentet til at investere i netop den maskine
3. Opfyldelse af ikke-økonomiske præferencer. Det kan for eksempel være:
  - a. Såvel økonomiske som ikke-økonomiske mål indgår i landmandens investeringsplanlægning (beskrevet i kapitel 3)
    - i. Disse ikke-økonomiske præferencer kan være opfyldelse af nogen af de øvre behov i Maslow's behovspyramide, behov for selvrealisering og behov for anerkendelse.
4. Irrationelle incitamenter er incitamenter, som man ikke ifølge teorien skal lægge vægt på. Det kan for eksempel være:
  - a. Landmanden investerer fordi andre også investerer (beskrevet i kapitel 5)
  - b. Mulighederne for finansiering påvirker investeringsincitamenterne (beskrevet i kapitel 6)

Når hypoteserne i projektet deles op efter incitamenterne vil hypoteserne omkring investeringsgennemførelsen ikke være repræsenteret, da gennemførelsen er et afgrænset projekt, som ikke er afgørende for, om landmanden har lyst til at investere. Fasen er alligevel en del af projektet, da den er en integreret og sammenhængende del af investeringsprocessen. Hypoteserne i fasen omkring investeringsgennemførelsen er at:

- Etablering af store investeringer i animalsk produktion kan ses som en kontraktteoretisk økonomisk problemstilling (beskrevet i kapitel 7)

- Landmænds valg af bygge- og indkøringsstrategi afhænger af psykologiske egenskaber hos den enkelte (beskrevet i kapitel 8)
- Udgangsbetingelserne er afgørende for etablerings- og indkøringsforløbet ved gennemførelsen af nye anlægsinvesteringer (beskrevet i kapitel 9)

Investeringsstyring

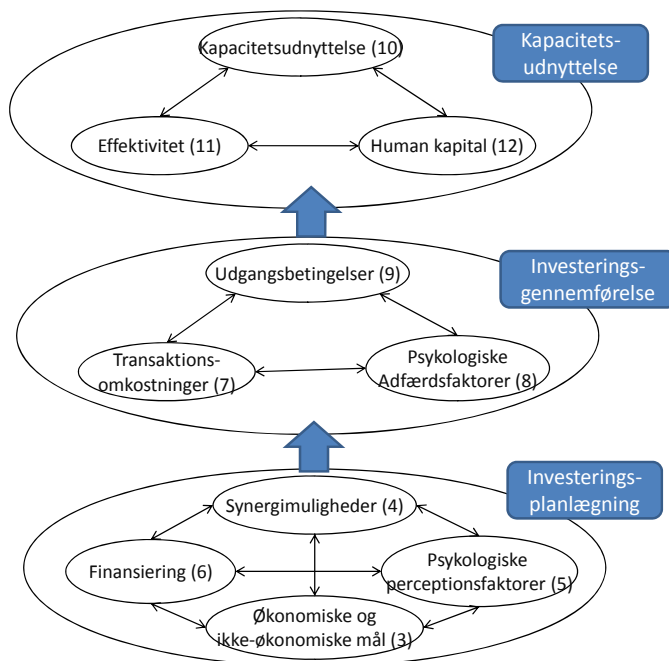
Landmandens vision og værdier er afgørende for, hvordan han agerer som landmand, og dermed også afgørende for hvilke investeringer han foretager. Visionen er ikke altid nedskrevet og ajourført, men landmanden har næsten altid en mere eller mindre artikulert vision for sin bedrift, ligesom han har nogle værdier, som han handler efter. Heller ikke disse er altid lige velbeskrevne. Visionen, som er det ønskede fremtidsbillede for landmanden, kan nås på flere måder, og det er i landmandens strategi, at den valgte vej er formuleret.

Overvejelserne omkring vision og strategi bør ligge til grund for, hvilke investeringer landmanden gennemfører. Dette stemmer godt overens med, at landmanden også investerer på baggrund af sine investeringsincitament, da incitamenterne har samme funktion som landmandens værdier. Det er nogle underliggende drivere, der får landmanden til at udføre de handlinger han gør. Det vil sige, at de implicit også er med i strategien. Når investeringerne er tænkt ind i strategien er de tænkt ind i en større sammenhæng, hvilket de ikke behøver, hvis landmanden alene agerer på baggrund af investeringsincitamenterne.

Antagelsen i projektet er, at der er en sammenhæng mellem investeringsplanlægningen til investeringsgennemførelsen og endelig til kapacitetsudnyttelsen. Allerede i investeringsplanlægningsfasen er kapacitetsudnyttelsen den faktor, der bør fokuseres på; Hvordan forbedrer investeringen kapacitetsudnyttelsen på bedriften? Når investeringen er planlagt er det vigtigt, at få den gennemført i overensstemmelse med planerne, så den kan bidrage på den rigtige måde til kapacitetsudnyttelsen. Fasen omkring investeringsgennemførelse er primært aktuel for investeringer i nye stalde. De øvrige investeringstyper har væsentlig kortere gennemførelshorisont.

Bag antagelsen om sammenhæng ligger antagelsen om, at det økonomiske afkast af investeringen er vigtigt for landmanden, og at han når det ved at have en god kapacitetsudnyttelse. Figur 5 giver et overblik over hypoteserne i projektet og hvilken fase de hører til. Tallene i parenteserne efter hypoteserne refererer til kapitelnummeret for hypoteserne længere fremme i denne publikation.

Figur 5. Sammenhæng mellem hypoteser i projektet

Figur 5 illustrerer også den sammenhæng, der er mellem hypoteserne indenfor hver af de tre faser. Blokpilene symboliserer, at der er en sammenhæng mellem faserne i investeringsprocessen. Det forventes, at når investeringsplanlægningen er veltilrettelagt, og dygtigt udført, så er det også nemmere at lave en gennemførelsesplan, som sikrer den bedste kapacitetsudnyttelse efterfølgende.

1.3. Indsamlingsproceduren

Respondenterne er udvalgt på baggrund af tilhørsforhold til Dansk Landbrugsrådgivning (DLBR). Respondenterne har alle fået lavet årsrapport (driftsregnskab) i DLBR i 2006, og deres årsrapport er overført til Landscentrets Økonomidatabase. Der er stor variation i, hvor meget og hvorfor danske landmænd investerer, og som erkendelse deraf, er respondenterne udvalgt indenfor et mere snævert segment, nemlig blandt

svineproducenterne. Der var i 2006 2236 svineproducenter, som havde en størrelse svarende til, at der mindst er fuldtidsarbejde til en mand på bedriften².

Ud af denne gruppe af svineproducenter er der udvalgt 400 respondenter til deltagelse i spørgeskemaundersøgelsen, som beskrives i denne publikation. Udvalgelsen er foretaget stratificeret, for at sikre så bred en repræsentation indenfor den undersøgte gruppe som muligt. For nærmere beskrivelse af proceduren for udvælgelse henvises til arbejdsrapporten, som forventes publiceret i 2008.

Indsamlingen af svar er foretaget over internettet, hvor halvdelen af landmændene fik et link direkte til spørgeskemaet. Denne gruppe af landmænd havde to dage forinden fået et brev med posten, hvor projektet blev beskrevet. Den anden halvdel af landmændene, hvor det ikke var muligt at fremskaffe e-mail adresser, fik et brev med posten. I brevet var en Internetadresse, på hvilken de skulle indtaste en 12-cifret kode, som stod anført i brevet. I brevet var der desuden en beskrivelse af projektet. Landmændene havde en svarfrist på en uge.

Ved udløbet af svarfristen var besvarelsesprocenten på 26. Den efterfølgende rykker-procedure med udsendelse af rykkerbrev og rykker e-mail gav en forhøjelse af svarprocenten på cirka 15 procent. Da det ikke var en tilfredsstillende svarprocent blev landmændene kontaktet telefonisk, hvor der var telefonisk kontakt med 184 af de respondenter, som ikke havde svaret på det tidspunkt. Efter svarfristen var overstået for de sidste respondenter var besvarelsesprocenten på 59. Derudover er der syv procent, som har besvaret dele af spørgeskemaet. Der er nogen variation i, hvor langt de syv procent er nået, inden de har lukket spørgeskemaet ned.

1.4. Spørgeskemaets struktur

Spørgeskemaet til landmændene er delt op efter de tre faser, der er i investeringerne. Men da der er forskellige incitamenter til at investere, afhængig af hvilken investering der er tale om, er der spurgt til investeringerne individuelt. Der er således først spurgt til, om respondenterne har investeret eller ej. For gruppen af respondenter, som ikke har investeret var spørgsmålet om, hvilke incitamenter de ville have, hvis de skulle foretage en investering. I slutningen af spørgeskemaet var spørgsmålet om kapacitetsudnyttelsen på bedrifterne.

---

² Fuldtidsarbejde svarer til 1.665 timer pr. år. Timerne er beregnet på baggrund af en norm, og benævnes derfor også normtimer.

De øvrige respondenter blev spurgt, om de har foretaget investeringer i:

- Jord
- Stald
- Inventar
- Kornopbevaring blandeanlæg mv.
- Maskiner
- Andre aktiver

For hver investeringstype de svarer ja til, blev der stillet spørgsmål angående investeringsplanlægningen. Og hvis de havde investeret i inventar eller stalde blev der desuden stillet spørgsmål vedrørende investeringsgennemførelsen. Respondenterne, som har foretaget investeringer i alle grupper får således langt flere spørgsmål at tage stilling til, end respondenterne, som kun har foretaget investeringer i en eller få grupper. Alle respondenter har svaret på spørgsmål om kapacitetsudnyttelsen, og de har svaret på spørgsmål om omfanget af deres forventede fremtidige investeringer.

2. Beskrivelse af data

I dette afsnit laves en beskrivende statistik af datamaterialet. De mest interessante spørgsmål gengives på et overordnet niveau, efterfulgt af nogle krydstabuleringer, som siger noget om, hvad respondenterne har svaret givet deres svar på andre spørgsmål eller givet andre karakteristika.

Der er 70 procent af landmændene i undersøgelsen, som har foretaget investeringer i regnskabsårene 2003 til 2006. Det kan dog ikke udelukkes, at investeringer foretaget i 2007 også er taget med i denne besvarelse.

Der indgår 264 respondenter i datasættet. Den første beskrivelse er en sammenligning med de andre svineproducenter på landsplan, som præsenteret i tabel 1. Som det kan ses i tabel 1 er bedrifterne i datasættet til denne undersøgelse gennemsnitlig større end gennemsnittet af alle svinebedrifter i Danmark. Forskellen i størrelsen skyldes at den repræsentative udvælgelse af bedrifter er sket indenfor gruppen af heltidsbedrifter, og at der er lavet en bevidst overvægtning af de store bedrifter i udvælgelsen. Bedrifter i denne undersøgelse er således større, både hvad angår landbrugsarealet og husdyrholdet. Husdyrhold, areal og egenkapital er 25 – 30 procent større, mens den samlede aktivmasse er hele 44 procent større. Gældsprocenten er derfor større for bedrifterne i denne undersøgelse, end for svineproducenterne som helhed.

Tabel 1. Sammenligning af respondenter mod alle svineproducenter

	Respondenter	Alle svineproducenter
Antal bedrifter, stk.	264	5517
Årssøer, stk.	255	199
Slagtesvin, stk. produceret	4.447	3.470
Areal, ha	147	116
Aktiver, mio. kr.	30,6	21,3
Egenkapital, mio. kr.	13,7	11,0

For at få et bedre indtryk af de bedrifter, hvor ejeren har deltaget i undersøgelsen laves en opdeling af de 264 bedrifter ud fra baggrundsvARIABLE. Beskrivelsen tager udgangspunkt i de variable, som blev brugt til at stratificere bedrifterne i forbindelse med udvælgelsen.

I tabel 2 er 250 af de 264 bedrifter opdelt på baggrund af respondentens alder. De resterende 14 bedrifter er Interessentskaber, hvor alderen på ejeren ikke er entydig.

Tabel 2. Baggrundvariable delt op på alder på respondenter

	< 40 år	40 - 50 år	> 50 år
Landbrugsareal, ha	139	161	128
Årssøer, stk.	297	270	166
Slagtesvin, stk. produceret	4.545	4.404	3.918
Driftsresultat, kr.	598.180	580.644	306.958
Aktiver i alt, kr.	30.872.482	32.161.838	28.687.983
Egenkapital, kr.	11.090.176	14.249.369	15.983.173

Denne oversigt viser, at det er den ældste gruppe, som har den mindste produktion både med hensyn til jordtilliggende og med hensyn til husdyrproduktion. Det er dog den ældste gruppe, som har den største egenkapital. Værdien af aktiverne er i høj grad afhængig af jordarealet, mens driftsresultatet er afhængig af husdyrholdet størrelse.

Karakteristikken af respondenterne kan også gå på produktionen, som i tabel 3. Her fremgår det, at det er smågriseproducenterne, som har den laveste egenkapital, men til gengæld er det også dem, som havde det højeste driftsresultat i 2006. Det er dog almindelig kendt, at resultaterne af den løbende drift er mere volatile for smågriseproducenterne end de er for de andre produktionsformer. I et år som 2007 må det derfor forventes, at smågriseproducenterne har det ringeste driftsresultat.

Tabel 3. Baggrundvariable delt op på produktionstype

	Smågriseproduktion	slagtesvineproduktion	Integreret produktion
Landbrugsareal, ha	142	143	162
Årssøer, stk.	493	1	231
Slagtesvin, stk. prod.	1.358	7.391	5.271
Driftsresultat, kr.	650.064	379.854	499.831
Aktiver i alt, kr.	31.979.347	29.257.454	30.307.989
Egenkapital, kr.	12.677.420	14.485.876	14.113.244

Den sidste stratificeringsvariabel var størrelsen på bedrifterne. Størrelsen er blevet opgjort på baggrund af standarddækningsbidraget, som er et EU-mål for størrelsen på landbrugsbedrifter. Målet kan sammenlignes på tværs af driftsgrene (mælkeproduktion, svineproduktion og planteproduktion) da målet er i Euro. Da det er udtrykt som en standard, er det ikke afhængig af de årlige udsving i priser og udbytter, som det almindelige dækningsbidrag er. I udvælgelsen af data er grænsen mellem de store og de mindre bedrifter sat således, at det stemmer overens med en af de grænser der i forvejen opereres med i databasen, og som giver omtrentligt lige mange i hver gruppe. Grænsen ligger på €330.000 (i databasen benævnt ERE for europæiske regneenheder).

der). I tabel 4 kan opdelingen på størrelse ses. Og det fremgår, at det er de store bedrifter, som i 2006 havde det bedste resultat, og det er også dem, som har den største egenkapital. Med til historien hører, at 2006 var et godt år for svineproduktionen generelt med høje svinepriser og lave foderpriser. Bedrifterne med den største produktion må som gennemsnit forventes at have de største udsving i resultaterne.

Tabel 4. Baggrundvariable i forhold til produktionens størrelse

	Lille produktion	Stor produktion
Landbrugsareal	82	216
Årssøer	106	411
Slagtesvin	3.033	5.926
Driftsresultat	257.359	790.533
Aktiver i alt	18.200.812	43.594.292
Egenkapital	8.613.484	18.957.624

Selv hvis bedrifterne med den store produktion skulle have et lavere resultat end de mindre bedrifter i 2007 og måske også 2008 ændrer det ikke på, at det er de største bedrifter, som har den største egenkapital.

Til beskrivelse af respondenterne er lavet en krydstabulering mellem den absolutte størrelse på egenkapitalen og alderen på ejeren. Respondenterne er blevet rangeret efter egenkapital (EK) i fire lige store grupper og efter stratificeringsvariablen alder i tre grupper (<40 år, 40 – 50 år og >50 år). Tabel 30 kan ses i appendiks, og den viser et forventeligt billede af, at det er de ældste landmænd, som har den største egenkapital. Det er ikke undersøgt om denne sammenhæng er statistisk signifikant.

2.1. Fremtidige investeringer

Med til beskrivelsen af respondenterne hører også en beskrivelse af, hvor meget de forventer at investere i fremtiden. Tabel 5 viser besvarelsene på, hvor meget respondenterne forventer at investere de kommende tre år. Tabellen er delt op i to, hvor den venstre del er for de respondenter, som ikke har investeret i perioden 2003 til 2006, mens den højre del er respondenterne, som har investeret i perioden.

Tabel 5. Forventede fremtidige investeringer

	Ingen investeringer i perioden 2003 til 2006			Investeret i perioden 2003 til 2006		
	Andel*	Middel	Std.afv.	Andel*	Middel	Std.afv.
	Procent	---- Millioner kr. ----		Procent	---- Millioner kr. ----	
Jord	33	8,8	10,6	62	11,7	10,4
Nyt staldanlæg	19	17,3	15,8	50	9,2	8,7
Kornopbev., blandeanlæg mv.	16	1,9	2,9	30	1,9	2,9
Maskiner	33	1,2	2,0	60	1,5	1,3
Inventar	18	1,0	1,3	30	1,2	1,2
Aktiver udenfor landbruget	14	3,5	5,9	16	3,5	5,1
Landbrugsaktiver i udlandet	1	25,0		15	4,4	6,2
Andre investeringer	3	2,8	0,4	4	5,6	9,2
Sum	66	12,1	19,1	89	16,9	18,0

* Andel af respondenterne indenfor gruppen, som forventer at investere.

Samlet set er det ”de investeringslystne”, dvs. dem der har investeret tidligere, som også fremadrettet vil investere mest. 89 procent af denne gruppe forventer at investere indenfor de kommende tre år, og de forventer at investere i gennemsnit knap 17 mio. kr. Den gruppe af respondenter, som ikke har investeret i 2003 til 2006 forventer i gennemsnit at investere godt 12 mio. kr. i de kommende tre år. I denne gruppe er det to ud af tre respondenter, som forventer at investere.

Det er bemærkelsesværdigt at staldinvesteringerne for gruppen af respondenter, som ikke har investeret er dobbelt så høj som for gruppen som tidligere har investeret. Dette skal sammenholdes med, at det er hver femte respondent henholdsvis hver anden respondent, som forventer at investere i nyt staldanlæg. Dette viser, at der blandt de, som ikke har investeret også er respondenter med en ekspansiv strategi for fremtiden, men som af den ene eller anden årsag ikke har investeret i perioden 2003 til 2006.

Antallet af respondenter i hver gruppe, og deres fordeling med hensyn til alder i forhold til egenkapitalens størrelse kan ses i tabel 31 og tabel 32 i appendiks. Af de 61 landmænd under 40 år som har investeret har 32 en egenkapital på over 10 mio. kr. og af de 32 har 16 købt bedriften i fri handel, mens de resterende har købt hele eller dele af bedriften i en familiehandel.

Delkonklusion

En stor andel af respondenterne har investeret i perioden 2003 til 2006, og de forventer også fremadrettet at de vil investere meget. Bedriftsstørrelsen hos respondenterne er gennemsnitlig større end for de øvrige svineproducenter i Danmark.

De næste 10 kapitler er bygget op omkring hypoteserne, hvor hver hypotese bliver belyst ud fra de svar respondenterne har givet i spørgeskemaundersøgelsen.

3. Såvel økonomiske som ikke-økonomiske mål indgår i landmandens investeringsplanlægning

Hypotesen betvivler profitmaksimeringshypotesen, som siger at beslutningstageren altid vil maksimere profitten. Hypotesen er, at landmændene både værdsætter de økonomiske aspekter, men også værdsætter andre effekter ved investeringerne. Det som jeg i dette kapitel kalder den direkte økonomiske vurdering er det spørgsmål, som går på, at respondenterne har investeret for at få en bedre økonomi i den løbende drift, eller for at få høj værdi på aktivet når det sælges.

De andre effekter kan deles op i to undergrupper, som kan kaldes indirekte økonomiske effekter og ikke-økonomiske effekter. De indirekte økonomiske effekter er faktorer, som kan og bør indgå i en rentabilitetsberegning, men som i spørgsmålet ikke er knyttet op på økonomi. Det er for eksempel attraktiv arbejdsplads, erstatte udslidt produktionsapparat og fremtidige investeringsmuligheder. Mens de ikke-økonomiske effekter er faktorer, som landmanden kan vælge at sætte en værdi på, men som ikke indgår i en rentabilitetsberegning. Det kan for eksempel være ”for at der skulle ske noget” eller ”Interesseret i maskiner”.

Der kan være forskellige incitamenter til at investere, afhængig af hvilken investeringstype der er tale om. Derfor er de relevante spørgsmål stillet til alle de investeringstyper, der forud for projektopstart blev identificeret. Spørgsmålene og svarerne for hver investeringstype kan ses i tabel 6. Det skal bemærkes, at spørgsmålene til gruppen af respondenter, som ikke har investeret er forskellige fra de andre typer, da spørgsmålene er hypotetiske for denne gruppe.

Tabel 6. Investeringsincitamenter

	Sum af meget enig og enig					
	Ingen inv.	Jord	Inventar	Stald	Kornop. mv.	Maskiner
Bedre økonomi	87 pct.	73 pct.	49 pct.	69 pct.	63 pct.	42 pct.
Attraktiv arbejdsplads	-	51 pct.	-	77 pct.	-	54 pct.
For at der skulle "ske noget"	-	22 pct.	-	22 pct.	11 pct.	10 pct.
For at erstatte udslidt produktionsapparat	51 pct.	17 pct.	81 pct.	43 pct.	52 pct.	81 pct.
For at sikre beskæftigelse og økonomi til medarbejdere	43 pct.	50 pct.	-	47 pct.	45 pct.	-
Fremtidige udviklingsmuligheder	-	90 pct.	-	-	-	-
Interesseret i maskiner	-	-	-	-	-	25 pct.

Svarene viser, at den direkte økonomiske vurdering vægter højt blandt incitamenterne til at investere, hvilket er i overensstemmelse med hypotesen. Der er også andre incitament, som vægter højt:

- For jordinvesteringerne vægter de fremtidige udviklingsmuligheder højere end den direkte økonomiske vurdering
- For inventarinvesteringerne vægte udskiftning højere end den direkte økonomiske vurdering
- For staldinvesteringer vægter den attraktive arbejdsplads højere end den direkte økonomiske vurdering
- For investeringer i kornopbevaring, blandaanlæg mv. vægter den direkte økonomiske vurdering højest
- For maskiner vægter udskiftning højere end den direkte økonomiske vurdering

Det er interessant, at det er respondenterne, som ikke har foretaget investeringer, som lægger mest vægt på økonomien ved en investering. Det kan tyde på, at det er de respondenter, som er mest rationelle i økonomisk forstand. Den gruppe respondenter kan være mere risikoaverse, eller endelig kan der også være et aspekt af, at der for de andre grupper er en form for efterrationalisering, hvis de foretagne investeringer ikke har givet en forbedret økonomi.

I appendiks er den gennemsnitlige investering for respondenter, som har angivet meget enig eller enig angivet i tabel 33, og gennemsnittet for respondenter, som er meget uenige eller uenige er angivet i tabel 34. Tabellerne viser, at investeringsomfanget for respondenter, som er enige i, at de har investeret pga. bedre økonomi, attraktiv arbejdsplads og for at sikre de fremtidige udviklingsmuligheder på bedriften er større end for respondenterne som er uenige.

Ikke overraskende er det de ældre respondenter, der svarer, at de står overfor et generationsskifte. Der er en tendens til, at det er respondenterne i gruppe to og tre (mellem og ældre), der svarer, at bedriften har en passende størrelse. Se tabel 35 i appendiks. Der er ligeledes en tendens til, at det er de yngre respondenter, som angiver, at jorden har været for dyr, på spørgsmålet om hvorfor de ikke har investeret i perioden 2003 til 2006. Fordelingen af svarene på dette spørgsmål kan ses i tabel 36 i appendiks.

De 90 procent af respondenterne, som har investeret i jord, er enige i, at de har investeret for at sikre de fremtidige udviklingsmuligheder på bedriften. Man kunne have en hypotese om, at det fortrinsvis ville være bedrifterne med lille arealtilliggende og

stort husdyrhold, som primært ville være enig i denne svarkategori. Der er lavet en krydstablering mellem svarene på spørgsmålet og antal dyreenheder på bedriften for at belyse, om det primært at landmænd med harmoniproblemer, som er enige i udsagnet. For at få en overskuelig tabel er antallet af dyreenheder inddelt i fire grupper. For hver af de 20 udfaldsrum er det gennemsnitlige arealtilliggende vist i tabel 37 i appendiks. Det ser ikke umiddelbart ud til, at det er forholdet mellem husdyrholdet og arealtilliggendet, som er afgørende for besvarelsen af det pågældende spørgsmål. Det er sandsynligvis ikke kun de fremtidige udviklingsmuligheder ud fra et miljømæssigt sigte, der svares ud fra.

I en opgørelse over incitamentene til at investere, er de udeladte investeringer også interessante. Landmændene, som ikke har investeret er blevet spurgt om, hvorfor de ikke har foretaget investeringer i perioden. Resultatet kan ses i tabel 7.

Tabel 7. Begrundelser for udeladt investeringer i 2003 til 2006

	Respondenter	Procent
Bedriften har en passende størrelse	26	36,6
Jeg har ikke fundet rentable investeringsprojekter i perioden	22	31,0
Finansieringsselskaberne har ikke været villige til at låne mig pengene	5	7,0
Det ville ændre min rolle fra at være praktiker til at være leder	9	12,7
Står overfor et generationsskifte	7	9,9
Jorden har været for dyr	21	29,6
Manglende muligheder for at udvide bedriften	25	35,2
Andet	12	16,9

I besvarelserne i tabel 7 har der været mulighed for at sætte flere kryds, hvilket mange af de 71 respondenter har gjort. Der er flere af mulighederne, som får en stor andel af krydserne. Der er respondenter, som har undladt at investere, selvom de givetvis har haft muligheden, og der er respondenter, som har været afskåret fra at investere af forskellige årsager. Der er fem respondenter, som har svaret, at de ikke har kunnet låne pengene og 21 respondenter, som har svaret, at jorden var for dyr, hvilket begge kan kaldes eksterne faktorer. Respondenterne som har afgivet besvarelser i de øvrige kategorier har undladt investeringer på grund af nogle interne faktorer på bedriften, herunder deres egen lyst til ekspansion af bedriften.

Delkonklusion

Respondenterne er enige i, at de investerer både for at få en bedre økonomi, men også af andre grunde. I forhold til investeringsrådgivningen er det interessant at vide, hvilke ikke-økonomiske aspekter der indgår i landmandens investeringsplanlægning. Der er behov for en afklaring af, hvilke aspekter af investeringen, som skal værdisættes og indregnes i afkastet fra investeringen og hvilke aspekter, som ikke skal indregnes. Der er nogle aspekter, som i en traditionel rentabilitetsberegning ikke bliver regnet med, men som fra en teoretisk betragtning kunne indregnes. At sikre de fremtidige udviklingsmuligheder på bedriften er en af de førstnævnte, da det kan være afgørende for kommende investeringsprojekters afkast, mens interesse i maskiner ikke er et aspekt som skal indregnes til en værdi i en rentabilitetsberegning.

4. Synergimuligheder er afgørende for landmændenes opfattelse af, hvor attraktiv en investering er

Synergimuligheder er i denne hypotese muligheder, der er ved en investering, set i forhold til de aktiviteter landmanden har i forvejen. Det kan for eksempel være lavere inputforbrug i den eksisterende produktion, hvis aktiviteterne udbygges.

Hypotesen er ikke i modstrid med den klassiske investeringsteori, da man ved indregningen af Cash Flows (CF) fra en investering også indregner de afledte økonomiske fordele og/eller ulemper ved at foretage investeringen. Hvis for eksempel arbejds effektiviteten på den eksisterende bedrift forbedres i forbindelse med investering i et nyt kornopbevaringsanlæg, da skal denne arbejdsbesparelse fra den eksisterende produktion medregnes, når investeringen skal vurderes. Der kan også være andre komplementære input/output, som skal medtages i rentabilitetsberegningen. Hypotesen er interessant, da det typisk er indenfor dette område, at landmanden har et praktisk kendskab, som ikke bliver værdisat ved rentabilitetsberegninger. Besvarelserne i forbindelse med denne hypotese skal gerne være med til at kvantificere, hvor meget landmanden vurderer, at synergien ved investeringerne betyder.

Potentielle synergimulighederne for landbrugsbedrifter afhænger i høj grad af bedriftens styrker, svagheder, muligheder og trusler. En bedrift kan have synergimuligheder ved at investere i en type produktionsudvidelse, mens en tilsvarende bedrift ikke kan opnå de samme synergimuligheder ved den samme type produktionsudvidelse. Som det fremgår af tabel 8 lægger landmændene, som ikke har foretaget investeringer, i særdeleshed vægt på, at investeringerne passer sammen med den nuværende produktion. Bedriftens værdi og dermed vurderingen af investeringen kan også afhænge af bedriftens placering i forhold til fremtidige udvidelsesmuligheder. For de investeringsincitament, hvor der ikke er angivet nogen værdi, er respondenterne ikke blevet spurgt om incitamentet for den investeringstype.

Investeringsomfanget for de respondenter, som er meget enige eller enige er vist i tabel 38 i appendiks, mens den tilsvarende tabel for respondenter, som er meget uenige eller uenige i udsagnene kan ses i tabel 39, som ligeledes findes i appendiks.

Tabel 8. Investeringsincitamer

	Sum af meget enig og enig					
	Ingen inv.	Jord	Inventar	Stald	Kornop. mv.	Maskiner
Harmoni mellem husdyr og jord	58 pct.	-	-	-	-	-
Miljøhensyn	-	34 pct.	-	-	-	-
Passer sammen med nuværende produktionsapparat	88 pct.	-	-	-	-	-
Stor betydning for andre investeringer	-	-	45 pct.	-	-	-
Selvstændig investering	-	24 pct.	-	20 pct.	-	-
For at reducere risikoen	-	-	-	63 pct.	63 pct.	32 pct.

Den største forskel i investeringsomfanget for respondenter, som er enige henholdsvis uenige i udsagnene i tabel 8 findes blandt de respondenter, som har svaret at de investerede af miljøhensyn. De respondenter, som var enige i udsagnet investerede i gennemsnit 8,1 mio. kr. i jord, mens de respondenter, som er uenige i, at de investerede af miljøhensyn har investeret 11,2 mio. kr. i gennemsnit. Det er ikke undersøgt, om der er statistisk signifikant forskel på disse to grupper.

Ved investeringerne i ny stald og i kornopbevaring, blandaanlæg mv. er der 63 procent der er enige eller meget enige i, at de har foretaget investeringerne for at reducere risikoen. En tolkning af svaret for staldinvesteringen kan være, at smågriseproducenter, som foretager investeringer i slagtesvinestalde laver en vertikal integration, som giver en mere sikker afsætning af grisene i kraft af leveringsrettigheden til andelsslagteriet. Reduktionen af risiko ved investering i kornopbevaring, blandaanlæg mv. kan tolkes som en investering, som sikrer, at der er større sikkerhed for indholdet i foderblandingen, når opbevaringen af råvarer og blandingen foregår på bedriften. Begge argumenter kan være fornuftige, men det er uvist, hvilke argumenter der ligger bag besvarelserne. Besvarelserne viser, at der er en stor del af landmændene, som har risikoovervejelser i betragtning ved investeringer. Der er kun ca. en tredjedel af respondenterne, som er enige eller meget enige i, at de investerede i maskiner for at reducere risikoen.

Der er 20 henholdsvis 24 procent af dem der har investeret i jord og i en ny stald, som er meget enige i, at investeringen var en selvstændig investering. Der er regler for, hvor stort jordtilliggende der skal til for at udbringe husdyrgødning. Det kan være producenter, som inden investeringen har god sammenhæng mellem husdyrholdet og

jordtilliggendet, der foretager selvstændige investeringer. I appendiks' tabel 40 ses antal respondenter der har besvaret spørgsmålet omkring selvstændig investering i forhold til husdyrholdets størrelse. Tabel 41 viser en opgørelse over husdyrholdets størrelse i forhold til arealtilliggende for respondenter, som har besvaret spørgsmålet om selvstændig investering.

Delkonklusion

Der er ikke svar, som afkræfter hypotesen, men i hvor høj grad svarene bekræfter hypotesen er uafklaret. Synergieffekten er for landmanden et incitament, som falder ind under forbedret driftsøkonomi, (beskrevet i kapitel 1, indledningen). Der er behov for en analyse af, hvor stor vægt der kan lægges på synergieffekterne ved investeringerne i landbruget. Teorien beskriver en scenariebetragtning, hvor alle de omstændigheder, der ændrer sig ved investeringen, skal medregnes i rentabilitetsberegningen. Når den praktiske rentabilitetsberegning skal foretages, kan det dog være svært at vide, hvor mange ting der reelt kan værdisættes. I denne kvantitative analyse, er det svært at få et godt indtryk af, hvad det er for synergieffekter landmændene tænker i, når de afvejer deres investeringsincitamenter. Synergieffekterne er meget individuelle, og egner sig bedst til at blive afdækket i en kvalitativ analyse.

Der er behov for en nærmere analyse af landmandens holdning til risiko. Undersøgelsen bevidner, at risiko er en af de faktorer, som landmanden tænker på i forbindelse med investeringer. Om det er en tankegang om at sprede risikoen ved at investere i flere led i forsyningskæden eller om det er minimering af risiko ved de fremtidige betalingsstrømme som funktion af, at have mere styr på de input der bliver brugt i produktionen, er uafklaret.

5. Psykologiske perceptionsfaktorer påvirker landmandens investeringsbeslutninger

Hypotesen er, at investeringsincitamentene ikke er klare, og afgjorte af landmandens strategi og værdigrundlag, men derimod afhængige af den informationsstrøm landmanden modtager og den kontekst landmanden befinder sig i. Det påvirker alt sammen landmandens virkelighedsopfattelse (perceptioner).

Hvis landmanden uafvendeligt læser og hører, at det er risikofyldt at have en bestemt produktionsform, da vil hans egen bedømmelse af risikoen ved produktionen blive påvirket, og han vil overveje forskellige tiltag til at reducere risikoen på bedriften. Omvendt kan megen omtale af risikofyldte investeringer påvirke landmanden til at påtage sig investeringer, som han ellers ikke ville have indladt sig på.

Endelig kan investeringsomfanget også afhænge af, hvilken type person landmanden er. I litteraturen findes undersøgelser, hvor der laves sammenligninger af fusionstrangen for store amerikanske virksomheder med baggrund i en beskrivelse af personen, der bestrider posten som adm. direktør. Det viser sig, at virksomhederne med de mest selvsikre direktører oftere laver fusioner end virksomheder med mindre selvsikre direktører (Malmendier & Tate, Forthcoming). En analog tendens kunne forventes at blandt landmænd, hvor de mest selvsikre landmænd er dem der investerer mest.

En anden type af investeringer bliver foretaget på grund af informationsstrømmen til landmændene. Hypotesen er, at mange landmænd lader sig påvirke af det paradigme, som befinder sig indenfor landbruget, hvor den overvejende holdning er: "big is beautiful". Hvis man ikke er nicheproducent, er der et paradigme, som siger, at den eneste vej til at minimere omkostningerne og opnå en effektiv produktion er ved at have en stor produktion. Paradigmet er forsøgt afklaret ved at spørge direkte, om de foretagne investeringer i jord og ny stald er foretaget fordi andre landmænd også investerer, og fordi det er nødvendigt for at være landmand i fremtiden. Det er det paradigme som i tabel 9 kaldes for "stordriftsparadigme". Der er desværre en tvetydighed i spørgsmålet, da det i besvarelsen ikke er sikkert om de har investeret fordi andre landmænd også investerer, eller de har investeret fordi det er nødvendigt for at være landmand i fremtiden.

Tabel 9. Investeringsincitamenter

	Sum af meget enig og enig					
	Ingen inv.	Jord	Inventar	Stald	Kornop. mv.	Maskiner
Stordriftsparadigme	43 pct.*	17 pct.	-	18 pct.	-	-

* Bemærk at spørgsmålet er formuleret på en anden måde for de respondenter som ikke har foretaget en investering i forhold til de resterende grupper.

Som det ses af tabel 9 er der ikke mange som svarer, at de er enige i, at de investerer fordi andre også investerer, og det er nødvendigt for at være landmand i fremtiden. Det er lidt pudsigt, at 43 procent i gruppen af landmænd, som ikke har investeret de seneste fire år, svarer at de er enige i, at de kunne finde på at investere for at følge strukturudviklingen i landbruget. Formuleringen er anderledes, men spørgsmålet forsøger at ramme samme problemstilling.

I spørgeskemaet er der spurgt til brugen af rådgivere. I tabel 10 ses grupperne af investeringer, samt hvor mange respondenter, der har besvaret spørgsmålet. Kolonnen "Andel" angiver, hvor mange procent af de pågældende respondenter, som anvendte økonomirådgiver forud for investeringen. Endelig er den gennemsnitlige investering for både de respondenter, som ikke har, og som har brugt rådgivningen angivet til højre i tabellen.

Tabel 10. Brugen af rådgivere, tilbøjeligheden til at bruge rådgivere, samt investeringsomfang

Brug af økonomirådgiver	Respondenter	Andel	Gns. Inv. Brugt rådg.	Gns. Inv. Ikke brugt
Jord	138	74 pct.	12,0	10,0
Inventar	72	39 pct.	2,1	1,5
Stald	87	76 pct.	6,9	4,4
Kornopbevaring, blandeanlæg mv.	62	32 pct.	1,2	1,1
Maskiner	111	21 pct.	1,6	1,7

Det er primært for jord og staldinvesteringerne, at der er forskel på investeringsomfanget. De ca. 100 respondenter, som har brugt rådgivere har investeret to millioner kr. mere end de respondenter, som ikke har brugt økonomirådgivere. For staldinvesteringer er der også markant forskel på investeringsomfanget. De, der har brugt rådgivere, har investeret 2,5 millioner kr. mere end dem, som ikke har brugt rådgivere.

Respondenterne har for hver investeringstype svaret på, hvad de primært brugte økonomirådgivningen til. Det var muligt at vælge flere opgaver på listen. Tallene i tabel 11 angiver begrundelse for at benytte økonomirådgiver. Det er andelen af respondenter, som har benyttet økonomirådgiver. Det var forventet, at der ville være en del, som benyttede økonomirådgiver til at lave en rentabilitetsanalyse, som det første spørgsmål sigter imod. Det er ikke forventningen, at der er ret mange af respondenterne, som selv laver en rentabilitetsanalyse. Det er typisk ved investeringerne med en lang beslutningshorisont og store investeringsbeløb, at økonomirådgiveren kontaktes med henblik på, at der bliver foretaget rentabilitetsanalyser. Kun halvdelen af respondenterne, som anvender økonomirådgivning til jordinvestering, svarer at de gør det for at få lavet en rentabilitetsanalyse. Dette kan skyldes flere ting, en kan være den ofte meget korte beslutningsfrist, for at beslutte sig til at investere i jord. En anden kan være, at rentabilitetsberegningerne ikke kan indfange alle de effekter, der er ved at eje jord, som beskrevet i kapitel fire omkring synergimulighederne.

Tabel 11. Begrundelse for benyttelse af økonomirådgiver

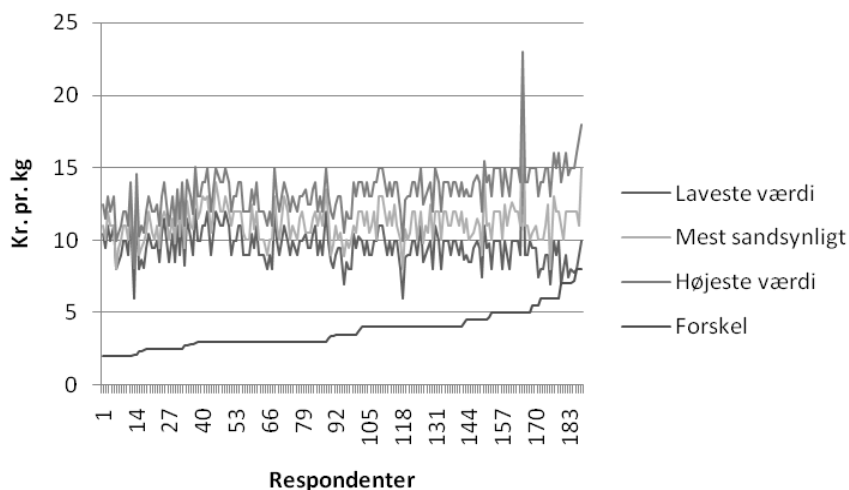
Brug af økonomirådgiver	Jord	Inventar	Stald	Kornopbevaring mv.	Maskiner
Jeg ville have beregnet om investeringen var en god investering	50 pct.	63 pct.	79 pct.	70 pct.	59 pct.
Jeg ønskede rådgivning omkring finansiering	53 pct.	40 pct.	42 pct.	25 pct.	41 pct.
Banken har tillid til de produkter som konsulenten laver	43 pct.	47 pct.	44 pct.	30 pct.	27 pct.
Jeg ønskede strategisk sparring på, om det var en god idé at foretage investeringen	58 pct.	61 pct.	59 pct.	75 pct.	55 pct.
Jeg ønskede et budget	44 pct.	58 pct.	62 pct.	50 pct.	14 pct.
Banken ønskede et budget	21 pct.	40 pct.	38 pct.	15 pct.	9 pct.
Andet	2 pct.	0 pct.	2 pct.	0 pct.	0 pct.

Svarmuligheden: "Jeg ønskede strategisk sparring på, om det var en god idé at foretage investeringen" scorer højest eller næsthøjest som begrundelse for at benytte økonomirådgiver for alle investeringstyperne. Dette kan tolkes som, at landmændene ønsker noget andet af deres økonomirådgiver end beregninger alene.

Respondenterne har alle deres individuelle forventning til fremtidens priser og til deres egne resultater. Disse forventninger anvendes som indikator for hvor selvsikre landmændene er. Investeringerne forventes at have en stærk sammenhæng med, hvordan de forventer fremtiden ser ud. Et af spørgsmålene går derfor på, hvordan de forventer at fremtidens priser og deres egne resultater former sig. De ca. 200 responden-

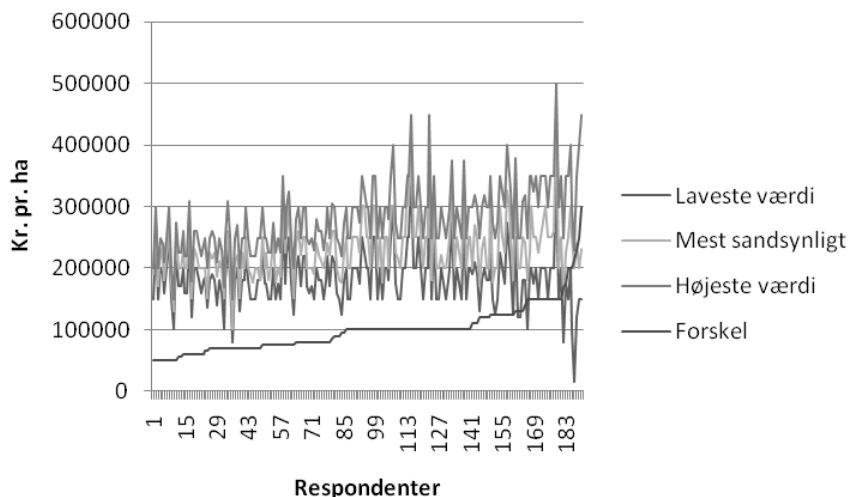
ter, der har udfyldt spørgsmålet, forventer i gennemsnit at svinenoteringen inkl. efterbetaling kommer til at ligge på 11 kr. i 2009, med et interval fra 10 til 13 kr. Se figur 6.

Figur 6. Respondenternes forventninger til svinenoteringen i april måned 2009

Jordprisen kommer til at ligge i intervallet mellem 188.000 kr. og 275.000 kr. med en forventet gennemsnitlig værdi på 228.000 kr. Se figur 7. Figuren er sorteret efter intervallet mellem den angivne højeste værdi og den angivne laveste værdi. I appendiks' figur 8 ses respondenternes forventninger til driftsresultatet for 2008 på 436.000 kr., men deriblandt er også respondenter, som frygter at resultatet kan ende på et underskud på 3,5 mio. kr. Men der er også respondenter, der håber og tror på at resultatet kan ende på 12 mio. kr.

Figur 7. Respondenternes forventninger til jordprisen i april 2009 i deres eget område

I den nyere investeringsteori argumenteres for, at der kan være en værdi i at vente med at foretage en rentabel investering. Hvor man i den klassiske investeringsteori skal vælge det af de gensidigt udelukkende irreversible investeringsprojekter, som giver det højeste afkast, skal man i den nyere investeringsteori tage højde for at investeringstidspunktet kan have indflydelse på rentabiliteten på investeringsprojektet. For at klarlægge dette aspekt i forhold til denne gruppe af respondenter er der et spørgsmål om, hvor meget respondenterne forsøger at planlægge tidspunktet for investeringer i forhold til ændringer i priser og rammevilkår for produktionen. Spørgsmålet og svarene kan ses i tabel 12. Det er igen summen af meget enig og enig, som er angivet i kolonnen. Svarene vidner ikke om stor tilslutning til at time sine investeringer i forhold til de foreslåede forhold. Selvom det teoretisk er fordelagtigt at tage højde for forventede ændringer i priser og rammevilkår, da vil det ikke altid kunne forudsiges med så stor sikkerhed, at det er realistisk at tage højde for det.

Tabel 12. Tidspunktets indflydelse på investeringen

Da jeg planlagde investeringen, forsøgte jeg at ramme det mest optimale tidspunkt	Meget enig + enig
- i forhold til miljølovgivningen	39 pct.
- i forhold til medarbejdersituationen	23 pct.
- i forhold til at få finansieret byggeriet	23 pct.
- i forhold til prisudviklingen	31 pct.

I forhold til at vurdere respondenternes investeringer er det interessant at vide ikke alene om de har foretaget investeringer, men også om de har afvist nogle planlagte investeringer. Dvs. om de var mentalt forberedte på at foretage en investering som alligevel ikke kunne gennemføres. Tabel 13 viser, at for to ud af tre respondenter er det ikke tilfældet. De har ikke afvist en planlagt investering.

Tabel 13. Afviste investeringer

Har du afvist en planlagt investering siden 2002?	Respondenter	Procent
Nej	160	66
Ja, jeg kunne ikke få den finansieret	8	3
Ja, forudsætninger omkring medarbejderne ændrede sig	2	1
Ja, beregninger viste at investeringen ikke var rentabel	18	8
Ja, jeg kunne ikke få den ønskede miljøtilladelse til at investere	9	4
Ja, mit bud var for lavt	37	15
Andet	7	3
I alt	241	100

Der er en tredjedel af respondenterne, som har afvist en planlagt investering. Af dem, er det kun et fåtal, som ikke kunne få den finansieret. Svarene viser, at der var 8 procent af respondenterne, som har afvist investering på grund af, at rentabilitetsberegningen viste, at det ikke var en god investering. Yderligere 15 procent har svaret, at de ikke har investeret fordi buddet var for lavt. Det er interessant at undersøge, om dem der har afvist en investering siden 2002 har et specielt investeringsmønster, eller om de har investeret overhovedet.

I forhold til at få afdækket hvilke barrierer der er for at investere, var der i spørgeskemaet spørgsmål angående barrierer for at investere. Spørgsmålene er formuleret, så der svares på en fempunkts skala, afhængig af, hvor problematisk det var at gennemføre den enkelte investering. I tabel 14 er summen af de to svarkategorier, som angiver de mindste barrierer gengivet. Som det fremgår af tabellen har respondenterne

ikke oplevet store barrierer i forhold til at gennemføre investeringerne. Det skal i den forbindelse nævnes, at det er respondenter, som alle har gennemført investeringer i den pågældende investeringstype i perioden, som er spurgt. Populationen som helhed vil sandsynligvis have større barrierer for at investere, da de der ikke har overvundet deres barrierer, ikke er repræsenteret her.

Tabel 14. Sum af "uproblematisk" og "næsten ikke problematisk" på en 5-punkts skala

I hvor høj grad var det Uproblematisk	Jord	Inventar	Stald	Kornopbevaring mv.	Maskiner
- at få investeringen finansieret	91 pct.	92 pct.	88 pct.	100 pct.	98 pct.
- at opnå en god økonomi i investeringen	55 pct.	77 pct.	76 pct.	89 pct.	66 pct.
- at der var usikkerhed omkring den fremtidige medarbejdersituation	77 pct.	79 pct.	72 pct.	-	-
- At investere uden at komme i konflikt med landbrugsloven	73 pct.	-	-	-	-
- At investere uden at komme i konflikt med andre love end landbrugsloven	86 pct.	-	-	-	-
- At få de ønskede tilladelser til at investere	-	73 pct.	63 pct.	97 pct.	-

De største barrierer findes i forhold til at få en god økonomi i jordinvesteringerne, hvor 55 procent har ingen eller næsten ingen problemer med at få økonomi i investeringen. Det er symptomatisk for den periode der spørges til, at der stort set ikke er nogen, der har haft problemer med at få investeringerne finansieret.

Delkonklusion

Denne hypotese sigter i nogen grad på at afdække det aspekt, som i den behavioristiske litteratur kaldes for ”framing”. (Kahnemann & Tversky, 1979). Dvs. at ens opfattelse af virkeligheden er styret af den kontekst, man befinder sig i. Selvom de 17 til 18 procent af respondenterne, der er enige i, at de investerer fordi andre gør det, kun udgør en minoritet, er de alligevel interessante. Hvis de alene investerer, fordi andre også investerer, er det økonomisk irrationelt, med mindre de gør det for at udnytte den boble, der vil opstå i et marked, hvor alle forsøger at presse prisen så højt op som muligt.

Hvorvidt der er en tendens til, at selvsikre landmænd investerer mere end andre landmænd skal afgøres af analyser, hvor hver landmands investeringsomfang sammenholdes med intervallet på forudsigelserne om fremtiden. Det er ikke på nuværende tidspunkt muligt, at sige om den delhypotese kan be- eller afkræftes.

6. Mulighederne for finansiering af en investering påvirker investeringsincitamenterne

En del af spørgsmålene i spørgeskemaet går på at afdække hvilken rolle finansieringen har på investeringsincitamenterne og investeringsbeslutningen. Det er en hypotese, at investeringsbeslutningen ikke er så uafhængig af finansieringskildernes stillingtagen som teorien anfører.

For hver af investeringstyperne er respondenterne blevet spurgt om, om de lægger investeringsbeslutningen i hænderne på investeringsevalueringen fra eksterne kilder. Spørgsmålet lyder: *"Rådgiver/Realkreditinstitutionen/Banken anså investeringen for at være en god investering, så derfor tror jeg på, at det er en god investering"*. I tabel 15 ses summen af respondenterne, som har svaret meget enig og enig. Antal respondenter, som har besvaret spørgsmålet ses i parentes efter værdien.

Tabel 15. Andel af respondenter, som bruger eksterne til at bekræfte investeringsbeslutningen

	Rådgiver	Realkredit	Bank
Jord	73 pct. (101)	50 pct. (125)	50 pct. (60)
Inventar	64 pct. (39)		
Stald	66 pct. (65)	49 pct. (78)	59 pct. (37)
Kornopbevaring, blandedanlæg mv.	80 pct. (20)	50 pct. (20)	73 pct. (11)
Maskiner	64 pct. (22)	33 pct. (9)	47 pct. (32)

Generelt er der størst tiltro til, at det er rådgiveren, man skal få sparring til sine investeringer fra. Spørgsmålet var møntet på, at få afklaret om, finansieringsmuligheden var en medvirkende årsag til landmandens vurdering af potentielle investeringer. Spørgsmålets formulering er måske ikke helt god til at afdække denne problemstilling, da man både kan være enig i spørgsmålet, hvis incitamenterne reelt er påvirket af finansieringen eller hvis man som utrænnet beslutningstager ønsker bekræftelse på, at den beslutning man har taget er god. Det er interessant, at der er flest respondenter, der tillægger vurderingen fra både rådgiver og finansielle institutioner højest vægt ved investeringer i kornopbevaring, blandedanlæg mv. Det kan tænkes, at det er fordi landmænd opfatter investeringer i disse aktiver anderledes end investering i de øvrige aktiver. Driften kører videre, selvom investeringerne ikke foretages.

Ejerformerne i landbruget er begrænset af landbrugsloven. Langt hovedparten af landbrugene i Danmark er enkeltmandsejede, eller ejet i en form for sameje, hvor

ejerne stadig hæfter personligt for gælden i landbruget. Selskabsformen kan benyttes i et begrænset omfang, hvor investorerne typisk skal være beslægtet med ankermanden / landmanden i selskabet. Denne begrænsning i ejerformen giver også begrænsninger i forhold til adgangen til egenkapital. Det er derfor særligt interessant at se, hvordan landmændene finansierer deres investeringer, hvilket kan ses i tabel 16 for respondenterne.

Tabel 16. Finansiering af investeringerne

Finansiering	Realkredit	Bank	Selvfinansiering	Andet
Jord	76 pct.	14 pct.	10 pct.	1 pct.
Inventar	44 pct.	12 pct.	43 pct.	0 pct.
Stald	76 pct.	12 pct.	11 pct.	1 pct.
Kornopbevaring	28 pct.	13 pct.	58 pct.	1 pct.
Maskiner	7 pct.	22 pct.	58 pct.	12 pct.

Sammensætningen af finansieringen for investeringstyperne er som forventet. Realkreditfinansiering er selvfølgelig mest udbredt ved jord- og staldinvesteringer, hvor der direkte er adgang til finansiering via realkreditinstitutterne. Når der er anvendt realkreditfinansiering til de andre investeringstyper er det fordi, der har været mulighed for at låne yderligere i det eksisterende produktionsapparat. Bankfinansieringen ligger på ca. samme niveau for alle investeringstyperne, med undtagelse af maskininvesteringerne, hvor den ligger 8-10 procent højere. Den anden finansiering, der er anvendt til finansiering af maskiner er typisk leasing.

Delkonklusion

Der er behov for yderligere analyser af finansieringens påvirkning af investeringsincitamenterne. Den deskriptive statistiske opgørelse over spørgsmålene omkring dette emne er ikke nok til at afklare, om der er en sammenhæng mellem finansieringen og investeringsincitamenterne. Det er interessant at afklare, om der er nogen sammenhæng mellem egenkapitalen og svarene på spørgsmålet omkring finansiering fra tabel 15. Det vil være naturligt, at de respondenter, som har den største egenkapital lægger mindst vægt på finansieringsinstitutionernes evaluering af investeringerne, da det er stor sandsynlighed for, at de kan få finansieret de fleste projekter med pant i den faste ejendom.

7. Etablering af store investeringer i animalsk produktion kan ses som en kontraktteoretisk økonomisk problemstilling

Denne hypotese indeholder flere aspekter. Da der er mange landmænd, som laver flere store investeringer i løbet af deres landmandsliv, er der et vist element af læring i forløbet. Det er ikke alle aspekter omkring et byggeri, som kan afklares i kontrakten med entreprenøren, så landmanden skal have fundet sit eget behov for detaljeringsgrad omkring byggeriet, ligesom han skal have afklaret sine krav til detaljeringsgraden i kontrakten med entreprenøren. Når landmanden har prøvet at lave nogle investeringer, har han fundet ud af, hvor meget styring han har behov for. Han har måske også fundet en entreprenør, som han har opnået en vis grad af fortrolighed med.

Når der skal tegnes kontrakt på opførelse af produktionsanlæg til animalsk produktion vil der være nogle generelle krav der skal overholdes. Det ene krav er, at entreprenøren ikke har incitamenten til at lave et andet projekt end det som landmanden efterspørger, dette kaldes i litteraturen for incitamentsforenelighed (Bogetoft & Olesen, 2000). Det andet krav er, at entreprenøren ikke skal have mere ud af at springe fra kontrakten end ved at opfylde kontrakten. I litteraturen er det krævet om, at den individuelle rationalitet skal være opfyldt (Bogetoft & Olesen, 2000). Når landmanden har opnået fortrolighed med en entreprenør og fortrinsvis vælger denne, opstår der en situation som minder om et gentaget spil, hvor man ikke blot skal tænke på, hvordan ens handlinger påvirker den nugældende kontrakt, men også på, hvordan det påvirker en kommende kontrakt.

De respondenter, som har investeret i inventar i eksisterende stalde er blevet spurgt til, hvordan de har grebet investeringen an. Derudover er de blevet spurgt til, hvordan de ville have gjort det, hvis de skulle gøre det om. Tabel 17 giver et indblik i, hvordan respondenterne ville gribe investeringerne an, hvis de skulle gøre investeringen i inventar om. Diagonalen i tabel 17 angiver, at landmanden ikke ønsker at ændre på måden investeringen blev gennemført på, hvis den skulle laves om. Krydstabuleringen mellem de to spørgsmål giver et billede af, at det er de landmænd, som selv har været mindst involveret i investeringsgennemførelsen, som ville gøre det på samme måde igen. Næsten halvdelen af de landmænd, som har været meget involveret i renoveringsarbejdet selv, ville vælge at lave renoveringen på en anden måde, hvis de skulle lave investeringen igen.

Tabel 17. Gennemførelsesplan givet respondenternes erfaring med reinvestering i inventar

Grad af involvering, hvis involveringen skulle gennemføres igen	Grad af involvering ved seneste udskiftning af inventar	Næsten ingen involvering	Lidt involvering	Nogen involvering	En del involvering	Megen involvering	Total
Næsten ingen involvering		4					4
Lidt involvering			20		1	1	22
Nogen involvering			3	10	1		14
En del involvering		2	1	2	11	1	17
Megen involvering			2	2	2	7	13
Total		6	26	14	15	9	70

Der er kun tre procent som angiver, at der var indkøringsproblemer efter udskiftning af inventaret.

I spørgsmålet om investeringssummens fastsættelse, dvs. i spørgsmålet om hvor godt den budgetterede pris stemte overens med den endelige pris, viser det sig bemærkelsesværdigt nok, at det er respondenterne, som har fået fast pris, som har fået ekstraomkostninger, hvorimod overslagene har passeret godt med den endelige pris. Svarene på dette spørgsmål er vist i tabel 18. Det fremgår ikke af dette spørgsmål, hvor store ekstraomkostningerne var ved fastpris aftalerne. Og da der i sagens natur er større spillerum i et overslag, er det svært at sige om overslagene har ligget i underkanten eller overkanten af den faktiske investeringssum. Det umiddelbare indtryk er, at det ikke er farligt at benytte sig af overslag i denne slags sager.

Tabel 18. Budgetoverskridelser ved investeringer i inventar

	Respondenter	Procent
Fast pris, som blev den endelige pris på renoveringen	28	40
Fast pris, men der kom flere ekstraomkostninger	13	19
Overslag, som passede godt med den endelige pris	24	34
Overslag, som ikke passede med den endelige pris	0	0
Andet	5	7
I alt	70	100

7.1. Investeringer i nye stalde

Når der tages beslutninger om gennemførelse af investeringer, er der mange ting, der skal tages hensyn til. Lysten til at engagere sig i byggefasen, overskuddet til at overskue byggeriet samtidig med den eksisterende produktion, medarbejdersituationen samt mange andre ting. For at få et overblik over om respondenterne er tilfredse med den måde de har organiseret investeringsgennemførelsen på, er der stillet spørgsmål om, hvordan de har gennemført investeringen og om, hvordan de ville gøre, hvis de kunne gøre det om. Svarene på disse spørgsmål kan ses i tabel 19. Tabellen er en pendant til tabel 17, men på nye staldinvesteringer i stedet for investeringer i inventar. Også her ses en stor tilslutning til at gøre det samme som sidst, jf. mange besvarelser i diagonalen.

Tabel 19. Antal respondenter som svarer på gennemførelsesplan og på gennemførte investeringer							
Grad af involvering, hvis byggeriet skulle gennemføres igen							
Grad af involvering ved investering i stald	Næsten ingen involvering	Lidt involvering	Nogen involvering	En del involvering	Megen involvering	Andet	Total
Næsten ingen involvering	4						4
Lidt involvering	2	40	1		1		44
Nogen involvering	1	3	13				17
En del involvering	1	2	2	9			14
Megen involvering		1			3		4
Andet		1				2	3
Total	8	47	16	9	4	2	86

Der er en tendens til, at respondenterne har lyst til at involvere sig mindre i byggeriet, hvis de kunne gøre det om. Det ses af, at de besvarelser som ligger udenfor diagonalen næsten alle ligger under diagonalen. Der er kun to respondenter ud af 86 respondenter, som selv ville lave mere på byggeriet. Begge disse respondenter var nogen, som havde kontrakt med en totalentreprenør.

Som ved inventarinvesteringer er der her spurgt til, om prisen blev lagt helt fast forud for byggeriet eller om det var overslag, der blev benyttet. Svarene i tabel 20 giver

samme indikation som ved inventarinvesteringerne. Der kommer ekstraomkostninger ved 24 procent af de byggerier, hvor der bliver givet fast pris.

Tabel 20. Budgetoverskridelser ved investeringsgennemførelse

	Respondenter	Procent
Fast pris, som blev den endelige pris på byggeriet	53	62
Fast pris, men der kom flere ekstraomkostninger	21	24
Overslag, som passede godt med den endelige pris	10	12
Overslag, som ikke passede med den endelige pris	0	0
Anden måde	2	2
I alt	86	100

Der er ingen respondenter, der svarer, at overslaget ikke passede med den endelige pris ved inventarinvesteringerne. Anden af respondenterne, som anvendte overslag er lille og mindre end ved investeringer i nye stalde i forhold til investeringer i inventar.

Delkonklusion

Der er flere spændende potentielle analyser under denne hypotese. Generelt for denne fase omkring investeringsgennemførelsen er, at de kvantitative undersøgelser kommer til kort. Der er behov for mere åbne spørgsmål og mere detaljeret information for at kunne analysere de interessante problemstillinger. Svarene på spørgsmålene i denne del af spørgeskemaet er alligevel interessante, da de kan være med til at afsløre de interessante analyser, der kan laves om investeringsgennemførelsen. Et eksempel på, hvilke teorier, der kan bringes i anvendelse er spilteoriens modelapparat omkring gentagne spil, men for at undersøge dette nærmere er det nødvendigt, at indsamle flere informationer omkring samarbejdspartnere mv.

Et andet eksempel på teorianvendelse er, at teorien omkring kontraktteori, hvor det anses for umuligt at tegne den perfekte kontrakt kan undersøges nærmere. Der kan måske findes interessante resultater vedrørende balancen med detaljeringsgraden og graden af tillid, som skal indbygges i kontrakter vedrørende landbrugsbyggeri.

8. Landmænds valg af bygge- og indkøringsstrategi afhænger af psykologiske egenskaber hos den enkelte

I denne hypotese skal det undersøges, om det er landmandens evner og lyst til at styre byggeriet, som er afgørende for, hvilken bygge- og indkøringsstrategi der bliver lagt. Hypotesen er, at landmandstypen er afgørende for, hvilken bygge- og indkøringsstrategi han vælger. Tabel 17 og tabel 19 kan også inddrages i analyserne af denne hypotese.

Indkøringen af smågriseproduktioner går ifølge tabel 21 som det skal, og den bliver planlagt 0 – 24 måneder inden byggeriet går i gang. Respondenterne, som har deltaget i denne undersøgelse, har haft styr på at få kørt produktionen ind efter investering i ny stald. Der er 49 respondenter, som har svaret på spørgsmålet, men de har haft mulighed for at sætte flere krydser, hvorfor antallet af respondenter ikke summerer til 49.

Tabel 21. Planlægning af staldbyggerier

	Respondenter	Procent
Indkøringen var planlagt mere end 24 måneder inden byggeriet gik i gang	0	0
Indkøringen var planlagt 12 - 24 måneder inden byggeriet gik i gang	18	37
Indkøringen var planlagt mindre end 12 måneder inden byggeriet gik i gang	25	51
Der var ikke lagt en plan for indkøringen	1	2
Indkøringen gik som planlagt	30	61
Stalden blev forsinket, og der var et produktionstab på grund af forsinkelsen	2	4
Andet	2	4

I tabel 22 ses svarene på, om de enkelte staldafsnit var klar til tiden og om staldene var klar til at blive taget i brug, når de stod færdige. Spørgsmålet, om staldafsnittene var klar til tiden, er stillet for at afklare, om respondenterne kan styre byggerierne og kontakten med håndværkerne. Den anden del af spørgsmålet til hvert staldafsnit (for de 49 byggerier af sostalde), er med for at afklare, om der er fokus på at minimere indkøringstab. Når de ikke relevante besvarelser fraregnes, er 71 til 89 procent af respondenterne meget enige eller enige i, at staldene og dyrene var klar til tiden. Det indikerer, at respondenterne har styr på at planlægge investeringerne, så omkostningstunge forsinkelser undgås.

Tabel 22. Indkøringsforløbet for smågriseproduktionsstalde

	Meget enig + enig
Poltestalden var klar tiden	71 pct.
Poltene var klar til levering i rette alder, da stalden var færdig	83 pct.
Løbestalden var klar til tiden	76 pct.
Dyrene var klar til at blive løbet, da stalden var færdig	89 pct.
Drægtighedsstalden var klar til tiden	79 pct.
Der var brug for drægtighedsstalden da den var færdig	85 pct.
Farestalden var klar tiden	83 pct.
Gyltene var klar til faring, da farestalden var færdig	83 pct.
Smågrise stalden var klar til tiden	87 pct.
Smågrisene var klar til fravæning da smågrise stalden var færdig	83 pct.

Indkøringen af smågriseproduktionerne går godt. Langt de fleste af respondenterne er enige eller meget enige i, at staldene var klar til tiden. Dette kan indikere, at landmændene er gode til at styre byggerierne og at de vælger den byggestrategi og byggeform, som passer til dem.

Uforudsete udgifter i forbindelse med investeringen kan spille en stor rolle, og vil være godt at få beskrevet, så denne slags udgifter i bedst muligt omfang kan undgås i fremtiden. Blandt de 86 respondenter, som har investeret i ny stald er der 80 poster med uforudsete udgifter. Posterne svinger fra 5.000 kr. til 1 mio. kr. Nogle byggerier er der flere uforudsete udgifter ved, mens der for andre byggerier ingen er. De gennemsnitlige uforudsete udgifter, for de bedrifter, hvor der var sådanne, kan ses i tabel 23.

Tabel 23. Uforudsete udgifter ved investeringer i nye stalde

Beskrivelse	Antal	Middel	Investering (mio. kr.)
Ekstra jordarbejde ved blød bund	12	53.333	6,7
Sand til opfyldning	21	91.333	6,7
Kørefaste arealer i forbindelse med staldanlægget (jernplader)	9	37.222	7,8
Afretning af fyldjord, udenomsarealer	9	57.778	7,3
Sammenbygning med eksisterende staldanlæg	5	47.000	7,4
Tilkobling af vand, el, kloak, afløb, telefon mv.	11	81.182	6,0
Ekstra inventar i stalde	6	66.667	7,9
Bortskaffelse af affald	1	10.000	15,0
Byggeforsikring	3	8.333	6,4
Andet	3	400.000	8,2

Delkonklusion

Den foreløbige konklusion på denne hypotese er, at svineproducenterne generelt har styr på indkøringen af produktionen efter investering i stalde. I en del tilfælde er der uforudsete udgifter i forbindelse med byggeriet. Det er svært på baggrund af en spørgeskemaundersøgelse med lukkede spørgsmål at konkludere, hvad det er, der får landmænd til at vælge en bygge- og indkørigsstrategi frem for en anden. For at få belyst dette forhold tilstrækkeligt, skal der arbejdes videre med hypotesen i en kvalitativ analyse.

9. Udgangsbetingelserne er afgørende for etablerings- og indkøringsforløbet ved gennemførelsen af nye anlægsinvesteringer

Udgangsbetingelser er i denne hypotese forhold omkring bedriften inden en investering gennemføres. Det kan f.eks. være harmonien mellem husdyrhold og arealtilliggende eller sammenhængen mellem produktionen og medarbejderstaben

Ejerens egen rolle i forbindelse med en investering i en ny stald kan ændres markant, hvis udvidelsen er så stor at jobbeskrivelsen for ejeren og lederen går fra at være praktisk orienteret til at være et egentlig lederjob. Det er vigtigt at være bevidst om dette forhold inden investeringen foretages. Der er stillet to spørgsmål om dette emne som minder meget om hinanden. Ved at lave en krydstabulering er det muligt at se, om svarene på de to spørgsmål er konsistente i forhold til hinanden. Det er mest oplagt at være enig i, at rollen er den samme før investeringen som efter, og samtidig være uenig i at rollen ændrede sig fra at være med i det praktiske arbejde til primært at være leder. Det er dog muligt at være uenig i, at rollen efter investeringen er den samme som før investeringen og samtidig være uenig i at man gik fra at være med i det praktiske arbejde til at være leder. Dette er muligt, hvis man mener, at rollen ændrede sig på en anden måde end fra at gå fra praktiker til leder.

Det er derimod svært at se, hvordan en konsistent besvarelse skal være enig i, at rollen ændrede sig fra praktiker til leder, og samtidig være enig i at rollen ikke har ændret sig. Dette viser sig i tabel 24 heldigvis heller ikke at være tilfældet.

Tabel 24. Roller i forbindelse med investering i ny stald

		Min rolle er den samme før investeringen, som den er nu					
		Meget enig	Enig	Hverken enig eller uenig	Uenig	Meget uenig	Total
Ved investeringen ændrede min rolle sig fra at være med i det praktiske arbejde til primært at være leder	Meget enig			1	2	2	5
	Enig			4	12		16
	Hverken enig eller uenig	4	18	2	1		25
	Uenig	7	13		2		22
	Meget uenig	13	2	2		1	18
Total		24	33	9	17	3	86

Tabel 24 er gengivet i tabel XX i appendiks, hvor den er lavet med den gennemsnitlige investeringssum i stedet for antallet af respondenter. Her viser det sig, at de gennemsnitlige investeringer er størst i den øverste halvdel af tabellen, hvor respondenterne er mest enige i, at rollen ændrede sig mod lederrollen. Horisontalt er de største investeringer i højre side, hvor respondenterne er mest uenige i, at rollen er den samme som før investeringen. Dette er i overensstemmelse med forventningen.

Generelt er der stor tilfredshed med de foretagne investeringer. Der er kun to respondenter som ikke er tilfredse med den investering de har foretaget. Der vil også kunne argumenteres for, at det vil være acceptabelt at tage respondenterne fra ”hverken enig eller uenig” med under gruppen af uenige respondenter. Der vil typisk være en vis tilbageholdenhed med at erkende, at de foretagne handlinger ikke var gode. Den slags realitetsforflygtigelse, som det er udtryk for, kaldes kognitiv dissonans. Et begreb der udtrykker modstrid mod ens handlinger og holdninger/tanker. Når der opstår denne modstrid, vil man forsøge at retfærdiggøre sine handlinger. Men ikke desto mindre er der en udbredt tilfredshed med de foretagne investeringer. Ikke kun tilfredshed med investeringen, men langt de fleste er også tilfredse med den effektivitet, de har nået i den nye stald. 70 respondenter eller 81 procent udtrykker ifølge tabel 25 enighed i, at deres effektivitetsmål er blevet nået.

Tabel 25. Tilfredsheden med investeringen

Investeringen er en god investering, som jeg ikke har fortrudt						
		Meget enig	Enig	Hverken enig eller uenig	Uenig	Meget uenig
						Total
Effektiviteten i stalden nåede op på det niveau som jeg planlagde forud for byggeriet	Meget enig	20	4	1		25
	Enig	15	27	3		45
	Hverken enig eller uenig	3	5	3	1	13
	Uenig		3			3
	Meget uenig					
Total		38	39	7	1	86

Der ser ud til at være en sammenhæng mellem tilfredsheden med investeringen, og at man har nået sine effektivitetsmål for produktionen i stalden.

Delkonklusion

Det lader til, at respondenterne er tilfredse med deres investeringer, og at de har opnået den effektivitet de forventede. Hovedparten af respondenterne har ikke oplevet, at deres roller er blevet ændret ved investeringen. Som ved de andre hypoteser, som angår investeringsgennemførelsen kræver også denne hypotese supplerende kvalitative studier.

10. Evnen til at identificere og kombinere ledige ressourcer er afgørende for kapacitetsudnyttelsen

Kapacitetsudnyttelsen er en svær størrelse at måle på. Der er mange aspekter der spiller ind på, hvor stor udnyttelse af kapaciteten, der er den økonomisk mest efficiente. I en stald vil én udnyttelse af kapaciteten gøre, at man kan passe dyrene med 3 mand, men hvis dyreantallet sættes ned, vil man måske kunne passe dyrene med 2,5 mand. Pladsforholdene har indflydelse på effektiviteten i stalden, så når dyrene har bedre plads, kan det give lavere dødelighed og højere tilvækst. Beslutningen om, hvor høj belægning der skal være i stalden skal ses i sammenhæng med, at der er en tilladelse til husdyrhold, som skal overholdes, og der er en arbejdsbelastning i markbruget, som ikke er konstant hen over året. I såtiden og i høst er der ekstra travlt i marken, mens der ikke er travlt om vinteren.

I tabel 26 er summen af meget enig og enig på spørgsmål om investeringsincitamenter gengivet. Spørgsmålet sigter på at afklare, om respondenterne tænker i forbedre processerne i produktionen, når de foretager investeringer i modsætning til at investere i maskiner og inventar for at erstatte udslidt ditto.

Tabel 26. Investeringsincitamenter

	Sum af meget enig og enig					
	Ingen inv.	Jord	Inventar	Stald	Kornop. mv.	Maskiner
For at hæve produktiviteten	-	-	74 pct.	-	-	-
Indføre ny teknologi	-	-	61 pct.	-	-	67 pct.

Der er en god tilslutning til udsagnene om, at procesoptimering er investeringsincitamenter for at foretage investeringer i inventar og maskiner. Det er dog først når svarene kobles sammen med økonomien og de øvrige svar, at hypotesen kan kvalificeres yderligere.

Medarbejderne på landbrugsbedrifterne er vigtige for at skabe et godt økonomisk resultat. Betydningen af at have de rigtige medarbejdere bliver ikke mindre i takt med, at bedrifterne bliver stadig større. I tabel 27 er respondenternes holdning til, hvor nemt det er at få fat i de rigtige medarbejdere vist (for dem, hvor det er relevant), samt om de kunne forbedre deres resultater med de rigtige medarbejdere.

Tabel 27. Medarbejderrekruttering og bedriftens resultater

	Hvis jeg kunne få de rigtige medarbejdere, kunne jeg lave markant bedre produktionsresultater						
	Det er svært at få de rigtige medarbejdere						
	Meget enig	Enig	Hverken enig eller uenig	Uenig	Meget uenig	Ikke relevant	Total
Meget enig	8	8	13	3	2		34
Enig	1	12	20	17	5	1	56
Hverken enig eller uenig	1	2	28	12	4	4	51
Uenig		7	7	23	7	3	40
Meget uenig		2	2	1	5	2	12
Ikke relevant	1				2	46	49
Total	11	24	70	56	25	56	242

Størstedelen af respondenterne svarer på de to spørgsmål, så de kommer til at placere sig i diagonalen på matricen. Dette er også forventeligt, da respondenterne som ikke har svært ved at få de rigtige medarbejdere heller ikke vil kunne lave bedre produktionsresultater med andre medarbejdere. Omvendt vil de respondenter, som har svært ved at tiltrække de rigtige medarbejdere også mene, at de vil kunne lave bedre produktionsresultater hvis de kunne få dem.

Delkonklusion

Analyserne til denne hypotese kræver at bedrifterne sammenlignes med hinanden i en eller anden form for efficiensanalyse ved hjælp af Data Envelopement Analysis eller Stochastic Frontier Analysis. Efficiensanalyserne skal gå på, hvor god landmanden er til at omsætte kapaciteten på bedriften til økonomi på bundlinien. Disse efficiensanalyser kan sammenholdes med landmandens egen vurdering af kapacitetsudnyttelsen på bedriften. En god sammenhæng mellem landmandens egen vurdering og efficiensanalysen vidner om evne til at identificere ledige ressourcer.

11. Kapacitetsudnyttelsen vil afhænge af virksomhedsorganisering og – størrelse

Den del af projektet som handler om kapacitetsudnyttelse skal dels belyse, hvordan respondenterne formår at udnytte kapaciteten på bedriften dels kædes sammen med de andre investeringsfaser for at finde hypotetiske sammenhænge. En af hypoteserne er, at størrelsen på bedriften har medindflydelse på, hvordan bedriften er organiseret, herunder måske hvordan ejerformen er. Det viser sig dog, at 91 procent af bedrifterne er enkeltmandsejet og syv procent er ejet i et Interessentskab. Det er tvivlsomt, om der kan påvises nogen sammenhæng mellem ejerform og størrelse med så massiv svarprocent i en kategori.

Der er i gennemsnit 2,8 årsværk på bedrifterne inklusiv ejeren. Det svinger fra 0,4 til 19 årsværk. Selvom spørgsmålet indeholdt information om, at ejerens egen indsats skal tælles med, så er det usikkert, om det er sket i alle tilfælde. Den gennemsnitlige arbejdsbyrde kan derfor godt ligge højere end 2,8.

En af årsagerne til, at der er nogle bedrifter, som har bedre kapacitetsudnyttelse end andre kan være, at driftslederen på bedriften har den fornødne tid til at foretage driftsledelse på bedriften. I tabel 28 er sammenhængen mellem tid til driftsledelse og opdelingen af driftsledelsesansvaret opgjort. Af svarene fremgår ikke nogen entydig tendens til, at der er mere eller mindre tid til driftsledelse når driftsledelsesansvaret er delt op på flere personer.

Tabel 28. Driftsledelse på bedrifterne

<div> <div>Jeg har tilstrækkelig tid til driftsledelse</div> <div>Driftsledelsesansvaret på bedriften</div> </div>	Hverken enig eller uenig					Total
	Meget enig	Enig		Uenig	Meget uenig	
Jeg har alene ansvaret for alle driftsgrene	22	64	40	28	5	159
Jeg har ledelsesansvar og indkøbsansvar, men der er ansat en driftsleder.	3	12	5	3	1	24
Der er ansatte driftsledere til at varetage de daglige ledelsesopgaver, men har ikke ret til at foretage indkøb	1			3		4
Der er ansatte driftsledere til at varetage de daglige ledelsesopgaver, og vedkommende foretager selv indkøb til hjælpemidler, vedligeholdelsesgenstande mv.	3	7	4	5	1	20
Der er ansatte driftsledere til at varetage de daglige ledelsesopgaver, og vedkommende har beføjelse til at lave mindre investeringer	2	3	2			7
Ansvar er delt op på andre ejere på bedriften	1	9	3	2	1	16
Andet	1	2				3
Total	33	97	54	41	8	233

Der er en ret stor minoritet af respondenterne, som ikke mener, at de har den fornødne tid til driftsledelse. 21 procent er uenige eller meget uenige i, at de har den fornødne tid til driftsledelse, mens yderligere 23 procent hverken er enige eller uenige i. Mere end to tredjedele af alle respondenterne har selv driftsledelsen på hele bedriften. I tabel XX i appendiks kan ses driftsledelsesansvaret delt op på de tre størrelsesgrupper som respondenterne blev stratificeret efter. Tabellen viser, at der på de små, store og største bedrifter er 87 procent, henholdsvis 60 procent og 36 procent, som selv har driftsledelsesansvaret for alle driftsgrene.

Delkonklusion

Første skridt i denne hypotese er at sammenholde landmandens egen vurdering af kapacitetsudnyttelsen med bedriftsstørrelsen. Hvis der er en signifikant sammenhæng mellem de to parametre vil det være interessant at få det belyst i den kvalitative undersøgelse. Analyserne af denne hypotese bygger som hypotesen i kapitel 11 på, at der bliver lavet efficiensanalyser, som kan sammenholdes med størrelsen på virksomheden.

12. Den humane kapital og anden immateriel kapital vil have betydning for investeringens udnyttelse

Hypotesen er, at det ikke kun er landmandens praktiske evner, som er afgørende for, om kapaciteten på bedriften bliver udnyttet på en tilfredsstillende måned. Landmandens abstraktionsniveau eller evne til at holde mange bolde i luften på en gang, er afgørende for, hvordan investeringen bliver udnyttet. Andre immaterielle aktiver kan også have den samme effekt på kapacitetsudnyttelsen.

En af spørgsmålene indenfor kapacitetsudnyttelse går på, hvordan ejeren selv ser staldudnyttelsen. Der er en overvejende tendens til, at ejerne ikke mener, at staldene kan udnyttes bedre end de bliver i dag. Dette kan ses af kolonnesummerne i tabel 29.

Under afsnittet om investeringens gennemførelse for respondenter, som har gennemført en staldinvestering blev et udsagn stillet: *"Min bedrift er efter den sidste store investering blevet en harmonisk bedrift, med god sammenhæng mellem jord, svineproduktion og arbejdskraft"*. Der er en forventning om, at der er en sammenhæng mellem svarene på disse to udsagn. Derfor er der i tabel 29 lavet en krydstabulering mellem de to udsagn. Der er 86 respondenter, som har foretaget investeringer i stalde, der har svaret på det ene spørgsmål.

Tabel 29. Udnyttelse af staldapparat og sammenholdt med den harmoniske bedrift

<div> <div>Jeg har tilstrækkelig tid til driftsledelse</div> <div>Driftsledelsesansvaret på bedriften</div> </div>							Total
	Meget enig	Enig	Hverken enig eller uenig	Uenig	Meget uenig	Ikke relevant	
Meget enig	16	7	1	1			25
Enig	9	17	4	4			34
Hverken enig eller uenig	4	6	3	3			16
Uenig	5	2	2	1			10
Meget uenig	1						1
Spørgsmålet ikke besvaret, ingen investering i stalde	52	75	12	8	4	5	156
Total	87	107	22	17	4	5	242

Tabellen viser, at respondenterne med en harmonisk bedrift (efter sidste store investering) overvejende er enige i, at deres stalde ikke kan udnyttes bedre end de bliver i dag.

Delkonklusion

Evnen til at tiltrække de rigtige medarbejdere er et immaterielt aktiv, som får større og større værdi, men generelt er det svært både at måle niveauet af de immaterielle aktiver, ligesom det er svært at måle investeringsudnyttelsen.

Litteraturliste

- Bogetoft, P., & Olesen, H. B. (2000): *Afregning i Andelsselskaber*. Frederiksberg: DSR Forlag.
- Fødevareøkonomisk Institut. (2007): *Landbrugsregnskabsstatistik 2006*. København: Fødevareøkonomisk Insitut.
- Jacobsen, B. H. (1994): *Landmænds økonomiske beslutningsadfærd*. København: Statens Jordbrugsøkonomiske Institut.
- Kahnemann, D., & Tversky, A. (1979): Prospect Theoy. An Analysis of Decision under Risk. *Econometrica* , s. 263-91.
- Malmendier, U., & Tate, G. A. (Forthcoming): Who makes acquisitions? CEO overconfidence and the market's reaction. *Journal of Financial Economics* .
- Miljøministeriet. (1993): *Erhvervsmæssigt dyrehold, husdyrgødning, ensilage mv*. København: Miljøstyrelsen.
- Olsen, J. V. (2008): Spørgeskemakonstruktion og –dokumentation – i studiet af danske svineproducenters investeringsadfærd. København: Fødevareøkonomisk Insitut. (Endnu ikke publiceret).
- Tversky, A., & Kahnemann, D. (1992): Advances in Prospect Theory. Cumulative Representation of Uncertainty. *Journal of Risk and Uncertainty* , s. 297-323.

Appendiks: Tabeller

Kapitel 2

Tabel 30. Alder og egenkapitalens størrelse på bedrifter med enkeltmandseje

Egenkapital \ Alder	Alder	< 40 år	40-50 år	>50 år	Total
1. EK under 6.075.000 kr.		24	21	17	62
2. EK mellem 6.075.000 og 10.500.000 kr.		18	26	18	62
3. EK mellem 10.500.000 og 16.540.000 kr.		20	27	16	63
4. EK over 16.540.000		14	25	24	63
Total		76	99	75	250

Tabel 31. Alder og egenkapitalens størrelse for landmænd uden investeringer

Egenkapital \ Alder	Alder	< 40 år	40-50 år	>50 år	Total
1. EK under 6.075.000 kr.		7	6	6	19
2. EK mellem 6.075.000 og 10.500.000 kr.		6	6	11	23
3. EK mellem 10.500.000 og 16.540.000 kr.		1	9	8	18
4. EK over 16.540.000		1	4	8	13
Total		15	25	33	73

Tabel 32. Antal landmænd, som har investeret i perioden 2003 – 2006 fordelt på alder og egenkapital

Egenkapital \ Alder	Alder	< 40 år	40-50 år	>50 år	Total
1. EK under 6.075.000 kr.		17	15	11	43
2. EK mellem 6.075.000 og 10.500.000 kr.		12	20	7	39
3. EK mellem 10.500.000 og 16.540.000 kr.		19	18	8	45
4. EK over 16.540.000		13	21	16	50
Total		61	74	42	177

Kapitel 3

Tabel 33. Investeringsomfang for respondenter, som er enige i udsagnet

	Investering for sum af meget enig og enig				
	Jord	Inventar	Stald	Kornop. mv.	Maskiner
Bedre økonomi	12,1	1,9	6,5	1,4	1,9
Attraktiv arbejdsplads	14,3	-	7,0	-	1,8
For at der skulle "ske noget"	13,1	-	7,2	1,2	1,3
For at erstatte udslidt produktionsapparat	11,7	1,8	7,2	1,1	1,7
For at sikre beskæftigelse og økonomi til medarbejdere	13,1	-	6,8	1,2	-
Fremtidige udviklingsmuligheder	11,9	-	-	-	-
Interesseret i maskiner	-	-	-	-	1,6

Tabel 34. Investeringsomfang for respondenter, som er uenige i udsagnet

	Investering for sum af meget enig og enig				
	Jord	Inventar	Stald	Kornop. mv.	Maskiner
Bedre økonomi	7,9	1,5	5,5	0,8	1,2
Attraktiv arbejdsplads	8,9	-	3,0	-	1,1
For at der skulle "ske noget"	10,0	-	5,4	1,2	1,6
For at erstatte udslidt produktionsapparat	11,6	1,6	5,4	1,2	1,8
For at sikre beskæftigelse og økonomi til medarbejdere	10,0	-	6,5	1,0	-
Fremtidige udviklingsmuligheder	3,8	-	-	-	-
Interesseret i maskiner	-	-	-	-	1,6

Tabel 35. Respondenter, som angiver: "Bedriften har en passende størrelse"

Aldersgrupper	Angivet som svar	Ikke angivet som svar	Respondenter i gruppen
< 40 år	5	74	79
40 – 50 år	8	92	100
> 50 år	11	74	85
Total	24	240	264

Tabel 36. Respondenter, som angiver: "Jorden har været for dyr"

Aldersgrupper	Angivet som svar	Ikke angivet som svar	Respondenter i gruppen
< 40 år	6	73	79
40 – 50 år	8	92	100
> 50 år	4	81	85
Total	18	246	264

Tabel 37. Produktionsomfang for respondenter, som har besvaret spørgsmål 12.3

Investerede pga. fremtidige udviklingsmuligheder	< 116 DE	116-189 DE	189-289 DE	>289 DE	Total
----- Antal ha pr. bedrift -----					
Meget enig	86	143	175	268	192
Enig	104	90	148	290	169
Hverken enig eller uenig		120	179	187	152
Uenig	42	208	219	150	132
Meget uenig	28			286	157
Total	87	124	164	269	178

Kapitel 4

Tabel 38. Investeringsomfang for respondenter, som er enige i udsagnet

Investering for sum af meget enig og enig					
	Jord	Inventar	Stald	Kornop. mv.	Maskiner
Miljøhensyn	8,1	-	-	-	-
Stor betydning for andre investeringer	-	2,3	-	-	-
Selvstændig investering	10,2	-	6,8	-	-
For at reducere risikoen	-	-	6,0	1,3	1,9

Tabel 39. Investeringsomfang for respondenter, som er uenige i udsagnet

Investering for sum af meget uenig og uenig					
	Jord	Inventar	Stald	Kornop. mv.	Maskiner
Miljøhensyn	11,2	-	-	-	-
Stor betydning for andre investeringer	-	1,1	-	-	-
Selvstændig investering	11,2	-	6,6	-	-
For at reducere risikoen	-	-	7,1	0,8	1,5

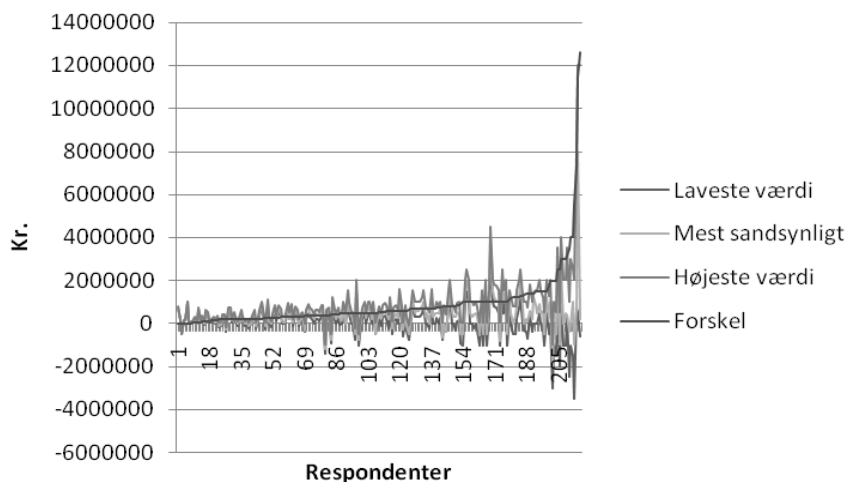
Tabel 40. Antal respondenter, husdyrhold i forhold til selvstændig investering

Investeringen var en selvstændig investering	< 116 DE	116-189 DE	189-289 DE	>289 DE	Total
----- Antal bedrifter -----					
Meget enig	1		1	1	3
Enig	1	4	1	3	9
Hverken enig eller uenig		4	2	7	13
Uenig	2	4	6	5	17
Meget uenig	3	5	11	6	25
Total	7	17	21	22	67

Tabel 41. Selvstændig investering, husdyrholdet størrelse og arealtilliggende

Investeringen var en selvstændig investering	< 116 DE	116-189 DE	189-289 DE	>289 DE	Total
-----Gennemsnitligt antal ha pr. bedrift -----					
Meget enig	42		0	264	102
Enig	41	146	230	266	183
Hverken enig eller uenig		122	101	240	182
Uenig	134	120	142	332	192
Meget uenig	77	70	151	276	156
Total	83	112	140	275	171

Figur 8. Respondenternes forventninger til driftsresultatet for 2008 sorteret efter intervallet mellem forventede laveste og højeste værdi

Kapitel 9

Tabel 42. Den gennemsnitlige investeringssum for respondenter, som har besvaret spørgsmål om rollerne på bedriften i forbindelse med investeringen

		Min rolle er den samme før investeringen, som den er nu				
		Meget enig	Enig	Hverken enig	Uenig	Meget uenig
						Total
Ved investeringen	Meget enig			20	9	13
ændrede min rolle sig	Enig			6	11	10
fra at være med i det	Hverken enig eller uenig	9	6	5	11	6
praktiske arbejde til	Uenig	4	6		2	5
primært at være leder	Meget uenig	3	4	6		8
	Total	4	6	7	10	11
						6

Kapitel 11

Tabel 43. Driftsledelse og størrelse

		Størrelse			
Driftsledelsesansvaret på bedriften		Lille	Stor	Størst	Total
Jeg har alene ansvaret for alle driftsgrene		106	39	20	165
Jeg har ledelsesansvar og indkøbsansvar, men der er ansat en driftsleder.		2	9	13	24
Der er ansatte driftsledere til at varetage de daglige ledelsesopgaver, men har ikke ret til at foretage indkøb			2	2	4
Der er ansatte driftsledere til at varetage de daglige ledelsesopgaver, og vedkommende foretager selv indkøb til hjælpemidler, vedligeholdelsesgenstande mv.			9	11	20
Der er ansatte driftsledere til at varetage de daglige ledelsesopgaver, og vedkommende har beføjelse til at lave mindre investeringer		2	1	4	7
Ansvaret er delt op på andre ejere på bedriften		7	4	5	16
Andet		5	1		6
Total		122	65	55	242

Working Papers

Fødevareøkonomisk Institut

09/08	June 2008	Jakob Vesterlund Olsen	Investeringsadfærden blandt danske svineproducenter
08/08	June 2008	Philipp Festerling	Value-added in Danish food industry
07/08	June 2008	Jacob Ladenburg Alex Dubgaard	Hypotetiske værdisætningsmetoder Faldgruber og fejlkilder
06/08	June 2008	Søren Bøye Olsen, Jacob Ladenburg Alex Dubgaard	Anvendelse af ikke-brugsværdiestimer fra værdisætningsstudier i samfundsøkonomiske analyser
05/08	June 2008	Derek Baker Tove Christensen	Innovation in a multiple-stage, multiple-product food marketing chain
04/08	May 2008	Wusheng Yu Hans G. Jensen	Modeling Agricultural Domestic Support in China: recent policy reversals and two future scenarios
03/08	May 2008	Wusheng Yu Ronald Babula	Dynamic Economic Relationships among China's Cotton Imports and the EU Market for Apparel Exports
02/08	Februar 2008	Kenneth Baltzer Jesper Kløverpris	Improving the land use specification in the GTAP model
01/08	Februar 2008	Svend Rasmussen	Risikostyring i landbruget
21/07	December 2007	Lartey G. Lawson Jørgen Dejgaard Jensen Mogens Lund	The Costs of Food Safety – a Methodological Review

20/07	December 2007	Lartey G. Lawson Johannes Sauer Peter V. Jensen Helen H. Jensen	The Banning of Anti-Microbial Growth Promoters and Farm Efficiency Effects in Danish Pig Production
19/07	December 2007	Anders Larsen Søren Marcus Pedersen	Seminar om evaluering af forskningsprogrammer
18/07	December 2007	Michael Fussing Clausen Mogens Lund	Effektmåling på handlingsplaner og Balanced Scorecards i Kvægproduktion 2010
17/07	December 2007	Lartey G. Lawson Vibeke F. Jensen Jacob B. Christensen Mogens Lund	Therapeutic antibiotic use and the variable costs of broiler production in Denmark
16/07	December 2007	Derek Baker and Kimmie Graber-Lützhøft	Competition and transaction in the Danish food industry
15/07	December 2007	Derek Baker	Policy and the modern food supply chain
14/07	November 2007	Lartey G. Lawson, Vibeke F. Jensen Lars Otto	Tracing the impact of non-use of Antimicrobial growth Promoters on output productives in Danish broiler Production
13/07	September 2007	Le Dang Trung Tran Ngo Minh Tam Bob Baulch Henrik Hansen	The Spatial Integration of Paddy Markets in Vietnam
12/07	August 2007	Wusheng Yu	Schemes for aggregating preferential tariffs in agriculture, export volume effects and African LDCs
11/07	June 2007	Kimmie Graber-Lützhøft Derek Baker	Muligheder, trusler og forventninger i dansk fødevarerindustri
10/07	June 2007	Svend Rasmussen	Agricultural Sector Modelling - A Micro-based Approach based on Mathematical Programming

09/07	June 2007	Ronald Babula Mogens Lund	Exploiting the Cointegration Properties of US Pork related Markets: The Emergence of a U.S. Demand for Pork as an Input
08/07	May 2007	Jørgen Dejgård Jensen Anja Skadkær Møller	Vertical price transmission in the Danish food marketing chain
07/07	May 2007	Derek Baker Karen Hamann	Innovation and the policy environment Findings from a workshop with meat industry firms in Skive
06/07	May 2007	Derek Baker Jens Abildtrup Anders Hedetoft René Kusier	Role of regional and rural development policy in supporting small-scale agribusiness in remote areas
05/07	Maj 2007	Jørgen Dejgård Jensen	Analyse af tre forskellige scenarier for afgiftsændringer på fødevarer
04/07	March 2007	Hans Grinsted Jensen Kenneth Baltzer Ronald A. Babula Søren E. Frandsen	The Economy-Wide Impact of Multilateral NAMA Tariff Reductions: A Global and Danish Perspective
03/07	March 2007	Svend Rasmussen	Optimising Production using the State-Contingent Approach versus the EV Approach
02/07	Februar 2007	Kenneth Baltzer Søren E. Frandsen Hans G. Jensen	European Free Trade Areas as an alternative to Doha - Impacts of US, Russian and Chinese FTAs
01/07	Januar 2007	Lill Andersen Ronald A. Babula Helene Hartmann Martin M. Rasmussen	A Vector Autoregression Model of Danish Markets for Pork, Chicken, and Beef

---